

MASTEROPLEIDING

FISCAAL RECHT

NYENRODE BUSINESS UNIVERSITEIT

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0659

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE MASTEROPLEIDING FISCAAL RECHT VAN DE NYENRODE BUSINESS UNIVERSITEIT	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDING	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	5
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL.....	10
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE UITGEBREIDE OPLEIDINGSBEOORDELING	14
BIJLAGEN	31
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANNELLEDEN	33
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	35
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	42
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN HET PROGRAMMA.....	46
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	47
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	48

Dit rapport is vastgesteld op 12/10/2018

RAPPORT OVER DE MASTEROPLEIDING FISCAAL RECHT VAN DE NYENRODE BUSINESS UNIVERSITEIT

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDING

Masteropleiding Fiscaal Recht

Naam van de opleiding:	Fiscaal Recht
CROHO-nummer:	60687
Niveau van de opleiding:	master
Orientatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	70 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	Breukelen
Variant(en):	deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	22/09/2019

Het bezoek van het visitatiepanel Rechtsgeleerdheid aan de Nyenrode Business Universiteit vond plaats op 19-20 maart 2018.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Nyenrode Business Universiteit
Status van de instelling:	rechtspersoon hoger onderwijs
Resultaat instellingstoets:	niet aangevraagd

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 7 augustus 2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de masteropleiding Fiscaal Recht beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker, emeritus hoogleraar Internationaal Institutioneel Recht aan de Universiteit Utrecht [voorzitter];
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert, hoogleraar Staatsrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen [vice-voorzitter];
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers, hoogleraar Belastingrecht aan Tilburg University en voormalig Lid van de Eerste Kamer;
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad, senior raadsheer bij het Gerechtshof Amsterdam;
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB, masterstudent Nederlands Recht, specialisatie Handels- en ondernemingsrecht, aan Maastricht University [studentlid].

Het panel werd ondersteund door dr. M.J.H. (Marianne) van der Weiden, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De visitatiegroep Rechtsgeleerdheid

De beoordeling van de masteropleiding Fiscaal Recht aan de Nyenrode Business Universiteit was onderdeel van de visitatie Rechtsgeleerdheid. In overleg met de NVAO is ervoor gekozen om binnen de overkoepelende visitatiegroep Domein Rechtsgeleerdheid drie subclusters (in het vervolg clusters) van instellingen aan te wijzen:

Cluster I	Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit, Erasmus Universiteit Rotterdam, Nyenrode Business Universiteit;
Cluster II	Universiteit Leiden, Tilburg University, Universiteit Utrecht;
Cluster III	Maastricht University, Open Universiteit, Radboud Universiteit, Rijksuniversiteit Groningen.

Ieder cluster werd door een eigen panel beoordeeld. De panels bestonden voor elk cluster uit de volgende leden:

Cluster I

- Em. prof. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter)
- Prof. dr. P.P.T. (Paul) Bovend'eert (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. A.L.B (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad LLM
- Prof. dr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. mr. P. (Peggy) Valcke
- Prof. dr. L.J. (Larissa) van den Herik

Cluster II

- Em. prof. dr. R. (Roel) Fernhout (voorzitter)
- Prof. dr. J. (Jan) Struiksma (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. G.P.M.F. (Gerard) Mols
- Prof. dr. B.E. (Barbara) Reinhartz
- Prof. dr. M.G. (Michael) Faure
- Prof. dr. R.G. (Rainer) Prokisch
- Prof. dr. A.A.H. (Aukje) van Hoek
- Prof. dr. M.B.M. (Marco) Loos
- Prof. dr. J.B. (Hanneke) Spath
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. dr. A.A. (Antoon) Quaedvlieg

Cluster III

- Em. prof. dr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (voorzitter)
- Prof. dr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. dr. L.C. (Laurens) Winkel
- Em. prof. dr. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB

- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. dr. M. (Manuel) Desantes Real
- Prof. dr. A.A. (Antoon) Quaedvlieg
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens
- Dr. S.A. (Sonja) Kruisinga
- Prof. dr. H.N. (Harriët) Schelhaas

Voor elk bezoek binnen een cluster werd vervolgens een subpanel aangesteld, gebaseerd op de expertise en beschikbaarheid van panelleden en rekening houdend met mogelijke belangenverstrengeling. Bij het bezoek aan de Nyenrode Business Universiteit bestond het panel uit de volgende leden:

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter)
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert (vice-voorzitter)
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLM

Coördinatie en secretarissen

Dr. Fiona Schouten was uitvoerend coördinator van de visitatie Rechtsgeleerdheid, drs. Linda te Marvelde supervisor en Marcella van Schie MA projectondersteuner. Voor cluster I traden drs. José van Zwieten (UvA, VU) en dr. Marianne van der Weiden (EUR, Nyenrode) op als secretaris, voor cluster II Adrienne Wieldraaijer-Huijzer MA (UL) en dr. Floor Meijer (TiU en UU) en voor cluster III drs. Renate Prenen (MU, OU, RU en RUG). Daarnaast werd voor de bezoeken aan UvA, EUR, MU en RU een tweede secretaris ingezet vanwege parallelsessies in het programma. In die gevallen was Fiona Schouten tweede secretaris.

Consistentie en ijking

De consistentie in de beoordeling binnen en tussen de drie clusters werd op diverse manieren geborgd:

1. De coördinator van QANU was bij elk bezoek aanwezig bij het opstellen van de eindoordelen;
2. De coördinator was bij het eerste bezoek in ieder subcluster aanwezig;
3. Er vonden ijkingsoverleggen plaats op vrijdag 8 december 2017 en 6 april 2018 waarin voorzitters, vice-voorzitters, studentleden en de coördinator van QANU werkwijze en beoordeling bespraken;
4. De voorzitters waren in ieder geval bij één bezoek buiten hun eigen cluster als toehoorder aanwezig;
5. De student-panelleden rouleerden; zij namen deel aan ten minste één bezoek in elk cluster;
6. Voorafgaand aan de bezoeken vond er op 29 augustus 2017 een overleg plaats tussen coördinator en secretarissen, waarin de werkwijze werd besproken.

Vorbereiding

Op 23 maart 2017 werden de voorzitters van de drie panels gezamenlijk door QANU geïnformeerd over de werkwijze tijdens de visitatie Rechtsgeleerdheid, de beoordelingskaders en de bezoekplanning. Daarbij spraken zij ook over wederzijdse afstemming en onderlinge communicatie. De voorzitters kwamen naar aanleiding hiervan tot een gezamenlijke richtlijn voor hun werkwijze bij de scriptieselectie en tot een omschrijving van aard en aantal van de vakken die tijdens de bezoeken door de opleidingen ter inzage werden gegeven.

Alle leden van de drie panels kwamen op 19 juni 2017 bijeen voor een startvergadering. Tijdens die bijeenkomst werden de panelleden geïnformeerd over de van toepassing zijnde beoordelingskaders en de planning van de bezoeken. De panelleden reflecteerden ook op de inhoud en het gebruik van het domeinspecifiek referentiekader voor de visitatiegroep (zie bijlage 2).

In de aanloop naar het visitatiebezoek aan Nyenrode Business Universiteit stelden coördinator en panelvoorzitter een selectie samen van eindwerken van de te beoordelen opleidingen. Deze eindwerken werden gekozen uit een lijst van afgestudeerden over 2015-2017. De selectie vond plaats volgens de Beoordelingsrichtlijn eindwerken van de NVAO. Daarbij hielden de coördinator en voorzitter rekening met variatie in onderwerpkeuze, afstudeervariant, begeleiding en beoordeling. Het panel bestudeerde deze selectie en de bijbehorende beoordelingsformulieren.

De coördinator stelde een bezoekprogramma op in overleg met de contactpersonen van de opleiding. Dit bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 5. De opleiding selecteerde vervolgens voor elke gespreksronde representatieve gesprekspartners die ter goedkeuring werden voorgelegd aan het panel en de coördinator.

Na ontvangst van de kritische reflectie controleerde de coördinator deze op kwaliteit en volledigheid alvorens haar ter bestudering naar het panel te sturen. De panelleden lazen de kritische reflectie en formuleerden op basis daarvan vragen en eerste bevindingen.

Bezoek

Het visitatiebezoek aan Nyenrode Business Universiteit vond plaats van 19 en 20 maart 2018. Tijdens het bezoek bestudeerde het panel het ter inzage gevraagde materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 6. Het panel sprak met studenten en docenten, formeel en informeel verantwoordelijken, alumni en vertegenwoordigers van de opleidings- en examencommissie. Tevens bood het panel studenten en docenten de gelegenheid om informeel met het panel te spreken tijdens een inloopsprekkuur. Van die gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

Het panel beëindigde het bezoek met een intern overleg om zijn voorlopige bevindingen te formuleren. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel. Dit legde de coördinator voor aan de panelleden. Na verwerking van hun commentaar en na akkoord van het panel stuurde de coördinator het rapport naar de opleiding met het verzoek om feitelijke onjuistheden te melden. De reactie van het bestuur op het conceptrapport werd voorgelegd aan de voorzitter van het panel en feitelijke onjuistheden werden op zijn verzoek gecorrigeerd. Vervolgens werd het rapport door het panel vastgesteld en toegestuurd aan de opleiding en aan het College van Bestuur van Nyenrode Business Universiteit.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Beoogde eindkwalificaties

Naar het oordeel van het panel passen de beoogde eindkwalificaties wat betreft niveau en oriëntatie binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Het masterniveau van de kwalificaties blijkt uit de wijze waarop de leerdoelen één op één in verband zijn gebracht met de Dublin-descriptoren voor masteropleidingen. Wat betreft de academische oriëntatie wekte de algemene kwalificatie in eerste instantie de indruk dat de MFR een overwegend toepassings- en praktijkgerichte opleiding beoogt te zijn, maar uit de nadere specificatie van de eindkwalificaties en uit de gesprekken bleek deze indruk niet terecht. In de algemene formulering zou de academische doelstelling van de opleiding sterker tot uitdrukking kunnen komen. In de specifieke eindkwalificaties verdienen internationalisering en multidisciplinariteit meer aandacht. De beoogde eindkwalificaties sluiten aan bij de actuele eisen vanuit het beroepenveld en van het vakgebied en voldoen daarmee ook aan (inter)nationale eisen.

Programma

Het panel concludeert dat de MFR aandacht besteedt aan academische en professionele vaardigheden, maar dat die aandacht versterkt kan worden. Het panel meent dat studenten hun academische vaardigheden beter leren toepassen als de vakken Methodologie en Tax theory & ethiek eerder in het curriculum aangeboden worden, en als deze vaardigheden bij tentamens expliciet getoetst worden. Het gehele programma wint hiermee aan wetenschappelijk gehalte. Wat betreft de professionele vaardigheden vindt het panel meer aandacht voor de procespraktijk gewenst. De aandacht voor actuele ontwikkelingen in het beroepenveld is een sterk punt.

Uit het programma blijkt naar het oordeel van het panel dat de MFR een brede fiscale opleiding wil bieden. Het curriculum is behoorlijk compleet en het resultaat van afgewogen keuzes. De vakken zijn degelijk opgezet en bieden de inhoud die verwacht mag worden. De aandacht voor *tax assurance* in het curriculum is in overeenstemming met de voortrekkersrol van Nyenrode op dat vlak. Meer aandacht voor nieuwe ontwikkelingen als *tax and technology* is wenselijk en wordt tot tevredenheid van het panel al besproken. Het panel meent dat een aantal vakken een sterk inleidend niveau heeft. Een deel van de inhoud van die vakken zou beter op zijn plaats zijn in het deficiëntietraject. Het panel is positief over de maatregelen die de opleiding treft om de academische oriëntatie van de mastervakken te verstevigen. Om meer verdieping te bewerkstelligen raadt het panel voorts de voorgenomen splitsing van vakken in kleinere eenheden af. Het panel beveelt verder aan meer plaats in te ruimen voor Engelse taalvaardigheid. Alles overwegend vindt het panel dat de inhoud van het programma de studenten voldoende mogelijkheden biedt om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Het panel vindt dat de roosterstructuur past bij de doelgroep van deeltijdstudenten. De gehanteerde werkvormen zetten voldoende aan tot studeren en bieden studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken. Er is voldoende aandacht voor studenten met ziekte of een functiebeperking.

Het panel had zorgen over de organisatiestructuur die nodig is om de samenhang en de toekomstbestendigheid van het curriculum, verzorgd door grote aantallen verschillende docenten, vaak met een kleine aanstelling, te waarborgen. Blijkens een notitie d.d. 31 augustus 2018 heeft de opleiding sindsdien maatregelen getroffen om deze zorgen weg te nemen. De inhoudelijke consistentie van de opleiding is nu geborgd dankzij een sterkere rol voor de academisch directeur als eindverantwoordelijke voor de opleiding, en een heldere vormgeving van de coördinatie van en tussen vakken. Er zijn eenduidige afspraken gemaakt over de wijze waarop de vakcoördinatoren hun rol invullen en ervoor zorgen dat docenten de vastgestelde syllabus volgen. De vakken zelf volgen een vaste structuur. Het panel is van oordeel dat de coördinatie, afstemming en structurering van het studieprogramma daarmee voldoende zijn vormgegeven. Het is tevreden over de gedane aanpassingen.

Het panel vindt het positief dat de MFR toelating biedt aan studenten met verschillende achtergronden. De intakeprocedure is bedoeld om een goede match tot stand te brengen tussen de opleiding en de student. Op dit moment is voor veel studenten de gemakkelijke toelating een belangrijk argument om voor de MFR aan Nyenrode te kiezen. Het panel vindt dat zorgelijk en constateert dat het vereiste wo-bachelorniveau op dit moment onvoldoende verankerd is in het deficiëntietraject, wat ten koste gaat van het niveau in de opleiding. Het panel verwacht echter dat deze zorgen worden weggenomen door de aanpassingen in het deficiëntietraject zoals die per september 2019 vorm zullen krijgen. Het vernieuwde traject is veel omvangrijker (66 EC in plaats van 38 of, per september 2018, 39 EC). Het bevat inleidingen op verschillende aspecten van de belangrijkste rechtsgebieden en een inleidende cursus Academische vaardigheden. Het panel heeft de concept-cursusbeschrijvingen bekeken en acht de cursussen in opzet voldoende diepgaand en van wo-bachelorniveau. Het is daarnaast te spreken over het feit dat de opleiding geen vrijstelling meer verleent aan studenten met een hbo- of een wo-bachelor in een andere discipline, tenzij de nieuw in te stellen Vrijstellingcommissie daartoe beslist, en over de voorgenomen 'harde knip' tussen premaster en masteropleiding per studiejaar 2020-2021.

Personeel

Het panel beoordeelt het onderwijzende personeel inhoudelijk en onderwijskundig als voldoende. Docenten zijn inhoudelijk deskundig en goed op de hoogte van de praktijk van het fiscale recht, en de interne docenten zijn vrijwel allemaal didactisch gekwalificeerd. Het panel adviseert ervoor te zorgen dat ook de externe docenten aan de BKO-eisen voldoen, zodat ze met recht als examinator kunnen worden aangewezen. Het is tevreden over de aangekondigde maatregelen op dit punt. De onderwijskundige kwaliteiten worden aan de hand van studentenevaluaties getoetst. Er is geen systematische toetsing van de onderzoekskwalificaties van met name de externe docenten. Het panel adviseert hier meer nadruk op te leggen, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van een gezamenlijk onderzoeksprogramma. Het grote aantal docenten bemoeilijkt de organisatorische realisatie van het programma, met name wat betreft de consistentie. Het panel adviseert het aantal docenten te verminderen en te werken met grotere aanstellingen. Het is positief over de voorgenomen substantiële reductie van het aantal externe en gastdocenten, maar acht die nog weinig concreet geformuleerd. Alles overziend meent het panel dat het personeel geëquipeerd is voor de realisatie van het programma.

Voorzieningen

Het panel stelt vast dat de huisvesting en de materiële voorzieningen toereikend zijn voor de realisatie van het programma. Bij uitvoering van het meerjarenplan zullen de voorzieningen ook voor toekomstige ontwikkelingen voldoende zijn.

Het panel stelt vast dat de studiebegeleiding en informatievoorziening goed geregeld zijn. Studenten kunnen met vragen of problemen terecht bij functionarissen die hen verder helpen en de studievoortgang wordt goed gemonitord. De docenten zijn beschikbaar voor inhoudelijke vragen en reageren snel en adequaat. Het panel concludeert dat de geboden faciliteiten prima aansluiten op de behoeften van de studenten.

Kwaliteitszorg

Het panel concludeert dat de opleiding periodiek wordt geëvalueerd, deels aan de hand van toetsbare streefdoelen. Bij de interne kwaliteitszorg worden alle stakeholders van de opleiding actief betrokken, al kan de input van de externe docenten beter georganiseerd worden. Studenten kunnen hun feedback geven via de evaluaties per vak, in de panelgesprekken per semester en in de jaarlijkse NSE. De resultaten worden op geëigende momenten besproken in de opleidingscommissie en door het management. De uitkomsten van de evaluaties vormen de basis voor aantoonbare verbetermaatregelen die bijdragen aan realisatie van de streefdoelen. De kwaliteitszorg is naar het oordeel van het panel adequaat.

Toetsing

Het panel stelt vast dat het toetsbeleid in het algemeen in orde is. De opleiding beoordeelt de leerresultaten aan de hand van gebruikelijke toetsvormen. Het niveau van de toetsing is adequaat, maar zou met het oog op het beoogde academische niveau meer op inzicht en een kritische houding gericht moeten zijn. De opleiding maakt hier inmiddels werk van, wat het panel toejuicht. Transparantie en betrouwbaarheid van de tentamens voldoen aan de eisen. De borging door de examencommissie dient versterkt te worden. Toetsmatrijzen worden nog niet of nauwelijks gebruikt, waardoor de validiteit van tentamens moeilijk te beoordelen is. De examencommissie heeft een plan opgesteld om het gebruik hiervan op korte termijn in te voeren. Het risico bestaat dat de aanwijzing van (externe) examinatoren niet plaatsvindt conform het eigen reglement. Doordat de opleiding een groot beroep doet op externe docenten, is dit een kwetsbaar punt. De personele inzet van de MFR in de examencommissie is beperkt. Omdat de toetsing materieel in orde is, de examencommissie haar werk serieus oppakt en er is toegezegd dat de ondersteunende capaciteit op korte termijn zal worden uitgebreid, vindt het panel het ondanks bovenstaande kritische punten gerechtvaardigd deze standaard als voldoende te beoordelen.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel concludeert op basis van de bestudeerde scripties en van de gesprekken met studenten en alumni dat de studenten bij het afronden van hun masteropleiding in voldoende mate de eindkwalificaties van de opleiding realiseren. De scripties zijn van voldoende niveau en getuigen van een gedegen aanpak die vooral positiefrechtelijk gericht is. Alumni hebben in hun werk profijt van hun opleiding.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling als volgt:

Masteropleiding Fiscaal Recht:

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 voldoende

Programma

Standaard 2 voldoende

Standaard 3 voldoende

Standaard 4 voldoende

Standaard 5 voldoende

Personeel

Standaard 6 voldoende

Voorzieningen

Standaard 7 voldoende

Standaard 8 goed

Kwaliteitszorg

Standaard 9 voldoende

Toetsing

Standaard 10 voldoende

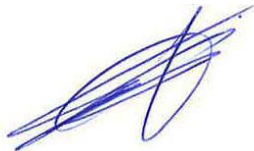
Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 11 voldoende

Algemeen eindoordeel voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 12/10/2018

Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker

Dr. M.J.H. (Marianne) van der Weiden

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE UITGEBREIDE OPLEIDINGSBEOORDELING

De masteropleiding Fiscaal Recht (MFR) van Nyenrode Business Universiteit wordt in deeltijd aangeboden en is gestart in 2014. De eerste beoordeling voor heraccreditatie van de opleiding vond plaats in het kader van de landelijke visitatie Rechtsgeleerdheid 2017-2018. De opleiding kent een academisch directeur, verantwoordelijk voor het wetenschappelijk gehalte, en een programmadirecteur, verantwoordelijk voor de uitvoering van de opleiding. Daarnaast is een programma-management aangesteld, geleid door de programma-manager. De docenten vallen onder de verantwoordelijkheid van de verschillende Nyenrode *centers* (expertisecentra). De MFR kent een Raad van Advies en een opleidingscommissie. Ze valt onder de examencommissie Accountancy, Controlling & Fiscaal Recht.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

De deeltijdopleiding Master Fiscaal Recht (MFR) is speciaal gericht op studenten die werkzaam zijn in functies waarbij belastingrecht een rol speelt, en die zich op academisch niveau willen verdiepen in het fiscale recht. De MFR beoogt academisch gevormde fiscaal juristen af te leveren met onderzoeksmatige, vakinhoudelijke kennis en vaardigheden op het gebied van belastingrecht, afgestemd op de behoeften van de maatschappij. De kritische reflectie benadrukt de combinatie van theoretische kennis en praktische toepassing voor een vakkundige en gedegen invulling van de rol van fiscalist. Typerend voor de opleiding MFR van Nyenrode is dat er, naast de kennis van het fiscale recht, veel aandacht is voor *tax assurance* (in lijn met de expertise binnen Nyenrode op aanpalende vakgebieden als accountancy en controlling). Nyenrode is voorloper op het gebied van *tax assurance* en het is volgens het panel terecht dat dat tot uitdrukking komt in wat de opleiding zich ten doel heeft gesteld. Daarnaast zijn met name voor functies als belastingadviseur, bedrijfsfiscalist en inspecteur sociale vaardigheden steeds belangrijker. Nyenrode heeft de aandacht voor persoonlijke ontwikkeling uitgewerkt in de kernwaarden *Leadership*, *Entrepreneurship* en *Stewardship* (de LES-waarden). Voor MFR betekent *leadership* dat studenten verantwoordelijkheid nemen en verantwoording afleggen; *entrepreneurship* staat in de MFR voor initiatief nemen en kansen benutten, voor innovatie en vernieuwing; *stewardship* gaat over ethische afwegingen bij besluitvorming. Het panel ziet in deze benadering een onderscheidend en aansprekend profiel en is van oordeel dat bovenstaande omschrijving recht doet aan wat van een masteropleiding fiscaal recht verwacht mag worden.

Het panel ontving als aanvulling op de kritische reflectie een overzicht van de beoogde eindkwalificaties. Als algemene kwalificatie heeft MFR geformuleerd dat 'de afgestudeerde [...] in staat [is] om ondernemingen te adviseren hoe zij hun fiscale verplichtingen kunnen nakomen en aanvaardbare aangiften kunnen indienen, dan wel zelf te bepalen of de aangiften aanvaardbaar zijn of daarover zekerheid te verschaffen aan belastingplichtigen en/of derden (waaronder de Belastingdienst).' Deze algemene kwalificatie is nader uitgewerkt in de kennis en het inzicht die de

afgestudeerde op diverse terreinen moet hebben, en in kwalificaties op het gebied van oordeelsvorming en vaardigheden. Het panel meent dat de algemene kwalificatie sterk suggereert dat de MFR een toepassingsgerichte opleiding is, met te weinig oog voor het wenselijke en noodzakelijke recht en voor kritische reflectie op het bestaande recht. Uit de gedetailleerde nadere uitwerking en ook uit de gesprekken die het panel tijdens het bezoek heeft gevoerd met alle stakeholders, blijkt echter dat de ambities hoger zijn en gericht zijn op een academische aanpak. Het panel adviseert in de algemene kwalificatie het beoogde academische niveau duidelijker te beschrijven, met aandacht voor wetgeving en jurisprudentie. Het panel adviseert ook de beoogde eindkwalificaties op te nemen in de Onderwijs- en Examenregeling (OER).

Het panel erkent de keuze die MFR maakt om het accent te leggen op het Nederlandse belastingrecht. Gezien de ontwikkelingen in het werkveld en de geformuleerde doelen van de opleiding adviseert het panel echter om internationalisering en multidisciplinariteit sterker in de beoogde eindkwalificaties naar voren te laten komen.

Naar het oordeel van het panel zijn de verschillende eindkwalificaties van de opleiding expliciet en op deugdelijke wijze gerelateerd aan de betreffende Dublin-descriptoren (zie bijlage 3). Het onderscheid met het onderliggende bachelorniveau zou nog duidelijker aangegeven kunnen worden door te expliciteren op welke manier de beoogde verdieping dient te worden bereikt.

Het panel stelt vast dat de beoogde eindkwalificaties in overeenstemming zijn met de eisen van het vakgebied zoals verwoord in het domeinspecifieke referentiekader (zie bijlage 2). De kritische reflectie vermeldt dat de opleiding MFR met de extra aandacht voor sociale vaardigheden voldoet aan de eisen van het Register Belastingadviseurs (RB), en dat afgestudeerden van de MFR in combinatie met hun vooropleiding dan wel het deficiëntietraject (zie standaard 5) voldoen aan de eisen van de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs (NOB) en lid kunnen worden van beide beroepsorganisaties. Daarmee sluiten de eindkwalificaties volgens het panel aan op de actuele eisen vanuit het beroepenveld.

Overwegingen

Naar het oordeel van het panel passen de beoogde eindkwalificaties wat betreft niveau en oriëntatie binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Het masterniveau van de kwalificaties blijkt uit de wijze waarop de leerdoelen één op één in verband zijn gebracht met de Dublin-descriptoren voor masteropleidingen. Wat betreft de academische oriëntatie wekte de algemene kwalificatie in eerste instantie de indruk dat de MFR een overwegend toepassings- en praktijkgerichte opleiding beoogt te zijn, maar uit de nadere specificatie van de eindkwalificaties en uit de gesprekken bleek deze indruk niet terecht. In de algemene formulering zou de academische doelstelling van de opleiding sterker tot uitdrukking kunnen komen. In de specifieke eindkwalificaties verdienen internationalisering en multidisciplinariteit meer aandacht. De beoogde eindkwalificaties sluiten aan bij de actuele eisen vanuit het beroepenveld en van het vakgebied en voldoen daarmee ook aan (inter)nationale eisen.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Programma

Standaard 2:

De oriëntatie van het programma waarborgt de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en/of de beroepspraktijk.

Toelichting:

Het programma heeft aantoonbare verbanden met actuele ontwikkelingen in het beroepenveld en het vakgebied.

Bevindingen

De MFR is een deeltijdopleiding waarbij studenten werken en studeren combineren. De opleiding duurt 2,5 jaar, waarbij studenten de eerste vier semesters colleges volgen en in het vijfde semester werken aan hun masterscriptie, gebaseerd op een eigen onderzoek. Zie bijlage 4 voor een overzicht van het programma.

De kritische reflectie beschrijft hoe de opleiding een balans nastreeft tussen theorie (hoofd), persoonlijke ontwikkeling (hart) en praktische relevantie (handen). Het panel herkent dit streven in de opzet van het programma: tijdens de colleges wordt de theoretische basis gelegd en wordt de toepassing van het belastingrecht besproken aan de hand van praktijkcasus, wetenschappelijke vraagstukken en actuele fiscale ontwikkelingen. Onderzoeks- en schrijfvaardigheden komen aan de orde in het vak Juridische vaardigheden, moeten worden toegepast bij het schrijven van papers in de vakken Tax theory & ethiek en Formeel belastingrecht en in het te schrijven advies in Tax Assurance, en worden tot slot verdiept in het vak Methodologie, als voorbereiding op de masterscriptie. Beroepsvaardigheden worden uiteengezet in Juridische vaardigheden, en de betreffende vaardigheden (samenwerken, presenteren, verdedigen, schrijven van een advies) worden toegepast in verschillende vakken. De professionele vorming wordt ondersteund door het persoonlijk ontwikkeltraject.

Het panel waardeert dat de professionele vorming binnen de MFR op de actualiteit gericht is, mede door de grote betrokkenheid van docenten die in de praktijk werkzaam zijn. Het panel vindt de praktijkoriëntatie echter nogal smal. Zo is er slechts beperkte aandacht voor de procespraktijk bij de juridische vaardigheden: studenten hoeven maar één groepspaper te schrijven over een procesrechtelijk onderwerp. In een praktijkgerichte opleiding zou er volgens het panel meer aandacht moeten zijn voor beroeps- en bezwaarprocedures. Bij fiscale zaken geldt immers geen verplichte procesvertegenwoordiging, dus van een afgestudeerde master fiscaal recht mag verwacht worden dat die daartoe zelf in staat is. De academische oriëntatie komt naar het oordeel van het panel goed tot uiting in de scripties, wat mede te danken is aan de kwaliteit van het vak Methodologie, maar veel minder in de rest van het programma. Het was voor het panel moeilijk zicht te krijgen op de academische aanpak in de colleges, maar in de tentamens die het panel bekeek komt die niet goed uit de verf: er wordt in de vakken niet expliciet op academische vaardigheden getoetst. Het panel stelt al met al vast dat het programma meer gericht is op kennisverwerving dan op het aanleren van juridische en academische vaardigheden. Uit een notitie die de opleiding na het visitatiebezoek, op 31 augustus 2018, naar het panel zond, begreep het panel dat de programmahoud en toetsing op dit punt inmiddels worden aangepast (zie ook Standaard 3).

Om het vaardighedenonderwijs te versterken en het academisch gehalte van de opleiding te vergroten adviseert het panel het vak Methodologie meer naar voren te halen, eventueel zelfs voor een deel naar het pre-mastertraject, zodat studenten al aan het begin van de opleiding geleerd hebben op academische en kritische wijze om te gaan met wetenschappelijke literatuur en het positieve recht. Zij hebben hier dan bij alle andere vakken profijt van. In het verlengde hiervan adviseert het panel ook het vak Tax theory & ethiek aan het begin van de opleiding aan te bieden.

Overwegingen

Het panel concludeert dat de MFR aandacht besteedt aan academische en professionele vaardigheden, maar dat die aandacht versterkt kan worden. Het panel meent dat studenten hun academische vaardigheden beter leren toepassen als de vakken Methodologie en Tax theory & ethiek eerder in het curriculum aangeboden worden, en als deze vaardigheden bij tentamens expliciet getoetst worden. Het gehele programma wint hiermee aan wetenschappelijk gehalte. Wat betreft de professionele vaardigheden vindt het panel meer aandacht voor de procespraktijk gewenst. De aandacht voor actuele ontwikkelingen in het beroepenveld is een sterk punt.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Standaard 3:

De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Toelichting:

De eindkwalificaties zijn adequaat vertaald in leerdoelen van (onderdelen van) het programma. Studenten volgen een inhoudelijk samenhangend studieprogramma.

Bevindingen

De opleiding heeft in de documentatie duidelijk gemaakt hoe alle beoogde eindkwalificaties in het curriculum aan de orde komen. De inhoudelijke focus van de vakken ligt op de fiscaliteit van het Nederlandse bedrijfsleven, met inbegrip van de invloeden van internationale verdragen en regelgeving. De invloed van *tax assurance* komt bij alle vakken aan de orde en de opleiding wil in de nabije toekomst meer aandacht besteden aan de invloed van nieuwe technologie op de fiscaliteit. Het panel vindt dat de inhoud van de vakken en de opbouw van het curriculum er in het algemeen goed uitzien. Het curriculum is behoorlijk compleet en het resultaat van afgewogen keuzes. De vakken zijn degelijk opgezet en bieden de inhoud die verwacht mag worden binnen een fiscaal-juridische masteropleiding. De voortrekkersrol van Nyenrode in *tax assurance* komt duidelijk naar voren. Het panel ondersteunt van harte het voornemen om in het curriculum meer aandacht te besteden aan nieuwe technologie en de rol van *big data*.

Bij alle vakken vindt het panel de hoeveelheid Engelstalige literatuur en aandacht voor communiceren in het Engels beperkt, wat niet goed past bij het imago van Nyenrode als *business*-universiteit. Het panel beveelt aan de aandacht voor Engelse taalvaardigheid in het curriculum uit te breiden.

Evenals bij andere fiscaal-juridische opleidingen is het vak Vennootschapsbelasting het zwaarste onderdeel binnen de MFR. Het panel waardeert de verdieping die hier bereikt wordt binnen de omvang van 7 EC. Voor andere vakken, en in het bijzonder Internationaal en Europees belastingrecht van eveneens 7 EC, geldt echter dat het aantal studiepunten niet geheel wordt gerechtvaardigd door de mate van diepgang. De vakken blijven lang inleidend van karakter, waardoor een diepgravender behandeling van de stof niet uit de verf komt. Meer verdieping kan volgens het panel gemakkelijk gerealiseerd worden door een stuk van het inleidende deel te verplaatsen naar het deficiëntietraject. De opleiding heeft het panel na het visitatiebezoek een – hierboven al genoemde – notitie gedateerd 31 augustus 2018 doen toekomen waaruit blijkt dat het premastertraject inderdaad op deze wijze verzaamd wordt (zie Standaard 5). Hieruit volgt een inhoudelijke verzwaring van de opleiding. Colleges zullen meer dan voorheen aandacht besteden aan conceptuele modellen, de consequenties van actuele ontwikkelingen en de keuzes van wetgever en rechter. Ook de tentaminering en bijbehorende toetsmatrijzen en leerdoelen worden per 1 september 2018 in deze richting aangepast. Het panel is positief over deze wijzigingen.

Uit de kritische reflectie maakte het panel op dat de opleiding voornemens is een aantal vakken te splitsen in kleinere eenheden. Het panel vindt dat in verband met de gewenste mate van verdieping niet aan te bevelen, omdat de inhoudelijke samenhang daar niet bij gebaat is en het bereiken van inhoudelijke diepgang binnen de vakken daarmee nog moeilijker wordt.

Het valt het panel op dat het programma de studenten geen keuzemogelijkheden biedt. Het panel heeft hiervoor begrip gezien de door de NOB voorgeschreven lesstof. De studenten zouden meer keuze wel op prijs stellen. Het panel begreep uit de gesprekken tijdens het visitatiebezoek dat hierover een discussie gaande is en moedigt de opleiding aan de mogelijkheden hiertoe te verkennen.

Overwegingen

Uit het programma blijkt naar het oordeel van het panel dat de MFR een brede fiscale opleiding wil bieden. Het curriculum is behoorlijk compleet en het resultaat van afgewogen keuzes. De vakken zijn degelijk opgezet en bieden de inhoud die verwacht mag worden. De aandacht voor *tax assurance*

in het curriculum is in overeenstemming met de voortrekkersrol van Nyenrode op dat vlak. Meer aandacht voor nieuwe ontwikkelingen als *tax and technology* is wenselijk en wordt tot tevredenheid van het panel al besproken. Het panel meent dat een aantal vakken een sterk inleidend niveau heeft. Een deel van de inhoud van die vakken zou beter op zijn plaats zijn in het deficiëntietraject. Het panel is positief over de maatregelen die de opleiding treft om de academische oriëntatie van de mastervakken te verstevigen. Om meer verdieping te bewerkstelligen raadt het panel voorts de voorgenomen splitsing van vakken in kleinere eenheden af. Het panel beveelt verder aan meer plaats in te ruimen voor Engelse taalvaardigheid. Alles overwegend vindt het panel dat de inhoud van het programma de studenten voldoende mogelijkheden biedt om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4:

De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Toelichting:

Het didactisch concept is in lijn met de beoogde eindkwalificaties en de werkvormen sluiten aan bij het didactisch concept. Factoren, die betrekking hebben op het programma en die de studievoortgang belemmeren worden zoveel mogelijk weggenomen. Studenten met een functiebeperking krijgen bovendien op dit aspect extra studieloopbaanbegeleiding.

Bevindingen

De colleges van de MFR vinden op een vaste dag plaats, namelijk op donderdagmiddag en –avond. Het onderwijs in het deficiëntietraject wordt georganiseerd op maandagen. De studenten vinden deze vaste roosterstructuur een groot voordeel en deels zelfs een reden om voor de MFR bij Nyenrode te kiezen. Het panel stelt vast dat de roosterstructuur past bij de doelgroep van deeltijdstudenten.

De opleiding kent geen specifiek didactisch concept. De gehanteerde werkvormen zijn vrij traditioneel en bestaan voornamelijk uit – deels interactieve – hoorcolleges. Er zijn practica bij de colleges Juridische Vaardigheden en Methodologie. In de vakken Tax theory & ethiek, Formeel belastingrecht en Tax Assurance laten studenten in een aantal presentatiecolleges zien dat ze de opgedane kennis en vaardigheden kunnen toepassen. Bij het vak Formeel belastingrecht wordt een fiscale procedure gesimuleerd. In de vakken Formeel belastingrecht en Tax Assurance werken studenten in kleine groepjes aan een gezamenlijk paper respectievelijk advies. De rol van *blended learning* is beperkt. Het zelfreflectierapport vermeldt dat er een meerjarenplan is opgesteld voor digitalisering van het onderwijs. Het panel ondersteunt dat voornemen. Het stelt vast dat de variatie in werkvormen voldoet, maar constateert dat het beoogde interactieve karakter van de hoorcolleges in de praktijk belemmerd kan worden door de groepsgrootte van rond de vijftig studenten. Het adviseert de opleiding de interactie te vergroten, bijvoorbeeld door werkgroepen van zo'n 25 studenten te organiseren naast de hoorcolleges. Uit de notitie die het panel na het visitatiebezoek ontving, maakt het op dat Nyenrode van plan is meer interactieve werkcolleges te gaan organiseren en daarbij een groepsgrootte van maximaal 25 studenten nastreeft. Het panel vindt dit een goede zaak.

Factoren die de studievoortgang belemmeren, worden zo veel mogelijk weggenomen. De lijnen tussen de student en de opleiding zijn kort, waardoor problemen op individuele basis kunnen worden opgelost (zie ook Standaard 8). Er zijn voorzieningen en regelingen, vastgelegd in een protocol, voor studenten die te kampen hebben met ziekte of een functiebeperking. Het panel acht deze voorzieningen adequaat.

Het panel beschouwt de organisatiestructuur en de coördinatie binnen en tussen de vakken als onderdeel van de vormgeving van het programma. Hierover heeft het panel tijdens en na het

visitatiebezoek zorgen geformuleerd. Elk vak heeft een coördinator die verantwoordelijk is voor de samenhang binnen het vak en het bewaken van de rode draad. De vakcoördinatoren overleggen gezamenlijk met de academisch directeur over de afstemming tussen de vakken. Tijdens het visitatiebezoek bleek dat zij hun verantwoordelijkheid op verschillende manieren invulden. Sommige coördinatoren waren bij een deel van de colleges van docenten aanwezig of gaven zelf het laatste capita-selectacollege om de rode draad nog eens te verduidelijken en overgebleven vragen van studenten te beantwoorden, maar dit was geen algemene praktijk. Bij de meeste vakken worden veel verschillende parttime docenten uit de fiscale praktijk ingezet. Deze hebben een kleine of een nul-aanstelling bij Nyenrode en zijn dus niet vaak fysiek aanwezig, wat het onderlinge overleg niet bevordert. Uit het gesprek met de studenten bleek dat deze de praktijkervaring van externe docenten waarderen. Het kwam volgens de studenten echter voor dat er actuele praktijkvoorbeelden worden ingebracht door bevroegen docenten, waarop bepaalde studenten, die dezelfde praktijk kennen, inhaken. De discussie gaat dan te diep voor de andere studenten, waardoor de samenhang en het academisch gehalte van de te presenteren stof onder druk komen te staan. De coördinator zou deze situaties moeten signaleren en ervoor moeten zorgen dat de docent zich aan de syllabus houdt. Dit was niet altijd het geval.

De verschillen in werkwijzen van vakcoördinatoren om de samenhang en inhoudelijke diepgang van hun vak te borgen, baarden het panel zorgen in het licht van de toekomstbestendigheid van de opleiding. Hetzelfde geldt voor de onderlinge afstemming van de verschillende onderdelen van het programma. Bij de start van een nieuwe opleiding zijn de afspraken over de inhoud van vakken en programma in het algemeen nog helder, maar bij de verdere ontwikkeling worden nieuwe inhouden of invalshoeken aan vakken toegevoegd, komen er nieuwe docenten bij en is het risico van vervlakking en vervaging van oorspronkelijke afspraken manifest. Als er dan geen eenvormige structuur is voor de afstemming tussen en binnen de vakken, betekent dat een risico voor de samenhang in het programma. Het panel acht het noodzakelijk dat er een eenduidige structuur is om de coördinatie te borgen, ook en juist bij grote aantallen parttime docenten.

Het panel deed concrete suggesties voor verbetering, die in de periode na het visitatiebezoek door Nyenrode zijn opgepakt. De genomen en te nemen maatregelen heeft de opleiding in haar notitie van 31 augustus 2018 beschreven. Het panel heeft tweemaal een conceptversie van deze notitie bekeken en van commentaar voorzien alvorens de definitieve versie te ontvangen. Blijkens deze notitie kent de opleiding nu een duidelijker organisatiestructuur met een heldere rol voor de academisch directeur. Deze is eindverantwoordelijk voor de opleiding als geheel. De vakcoördinator van elk vak zorgt in overleg met de academisch directeur en de programmadirecteur voor de ontwikkeling en inrichting van het vak, opdat de leerdoelen afdoende zijn afgestemd op de beoogde eindkwalificaties. De programmadirecteur en het programmamanagement zien erop toe dat dergelijke overlegmomenten regelmatig worden geagendeerd. De vakcoördinatoren binnen de masteropleiding overleggen ruim voor de start van elk nieuw semester over wijzigingen in de verschillende vakken en behoud van samenhang tussen de vakken. Ook de aansluiting van de opleiding op het premastertraject wordt in dit overleg besproken. De academisch directeur zit dit overleg voor en heeft een beslissende stem in de bijstelling van vakken. Belangrijke wijzigingen, zoals een wijziging van verplichte literatuur, worden aan de opleidingscommissie voorgelegd. Wanneer tot wijziging besloten is, wordt die door de betreffende vakcoördinator vormgegeven in overleg met de docenten van dat vak. Het panel kan zich vinden in de wijze waarop de afstemming tussen vakken en op het niveau van de masteropleiding als geheel geborgd is.

Om de samenhang op vakniveau beter te borgen zijn docentenvergaderingen ingevoerd, waarvan er ten minste één plaatsvindt voorafgaand aan de start van het vak. In deze vergadering komen de evaluatieresultaten, nieuwe ontwikkelingen in het vakgebied, de leerdoelen in relatie tot de eindkwalificaties van de opleiding, de spreiding van de leerdoelen over de colleges, de rode draad, inhoud en diepgang van de colleges, de samenhang tussen colleges en hun academisch gehalte, de verdeling van colleges onder docenten, de gebruikte literatuur en de toetsing aan de orde. Bij belangrijke aanpassingen nodigt de vakcoördinator ook de academisch directeur uit. Het onderwijsmateriaal is voorafgaand aan de start van een vak vastgesteld en wordt vooraf ter

beschikking gesteld aan de studenten. Daarmee is voor iedere docent duidelijk wat er in een college behandeld dient te worden en wordt de college-inhoud minder alleen door de docent bepaald: het onderwijsprogramma is leidend. De vormgeving van de vakken is nu uniform: elk vak start met een overzichtscollage waarin de vakcoördinator of kerndocent de rode draad aangeeft en de plaats van het vak binnen het curriculum aanduidt. Elk vak kent ook een afsluitend college met een recapitulatie van alle onderwerpen, bij voorkeur gedoceerd door vakcoördinator of kerndocent. Het panel is tevreden met deze wijzigingen.

Overwegingen

Het panel vindt dat de roosterstructuur past bij de doelgroep van deeltijdstudenten. De gehanteerde werkvormen zetten voldoende aan tot studeren en bieden studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken. Er is voldoende aandacht voor studenten met ziekte of een functiebeperking.

Het panel had zorgen over de organisatiestructuur die nodig is om de samenhang en de toekomstbestendigheid van het curriculum, verzorgd door grote aantallen verschillende docenten, vaak met een kleine aanstelling, te waarborgen. Blijkens een notitie d.d. 31 augustus 2018 heeft de opleiding sindsdien maatregelen getroffen om deze zorgen weg te nemen. De inhoudelijke consistentie van de opleiding is nu geborgd dankzij een sterkere rol voor de academisch directeur als eindverantwoordelijke voor de opleiding, en een heldere vormgeving van de coördinatie van en tussen vakken. Er zijn eenduidige afspraken gemaakt over de wijze waarop de vakcoördinatoren hun rol invullen en ervoor zorgen dat docenten de vastgestelde syllabus volgen. De vakken zelf volgen een vaste structuur. Het panel is van oordeel dat de coördinatie, afstemming en structurering van het studieprogramma daarmee voldoende zijn vormgegeven. Het is tevreden over de gedane aanpassingen.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Standaard 5:

Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.

Toelichting:

De gehanteerde toelatingseisen zijn realistisch met het oog op de beoogde eindkwalificaties.

Bevindingen

Studenten kunnen tot de MFR worden toegelaten met een afgeronde hbo- of wo-bachelor in bedrijfseconomie, accountancy en/of rechtsgeleerdheid. Registerbelastingadviseurs, controleurs van de Belastingdienst en studenten met een ander hbo- of wo-bachelordiploma kunnen ook worden toegelaten. Werkervaring is niet vereist. Alle aspirant-studenten hebben een intakegesprek, waarin vooropleiding, motivatie, werkervaring, taalbeheersing en de combinatie van werk, studie en privésituatie worden besproken. Afhankelijk van de vooropleiding wordt bepaald welke deficiëntievakken een student moet volgen. Ongeveer zestig procent van de huidige instroom heeft een hbo-achtergrond. Het panel stelt vast dat de instroom zeer divers is en dat de toelatingseisen erg soepel zijn. Volgens het panel is de instroomprocedure bedoeld om een goede match tot stand te brengen tussen de opleiding en de student. Het panel vindt het positief dat de MFR toelating biedt aan studenten met verschillende achtergronden. Wel constateert het dat hiermee hoge eisen dienen te worden gesteld aan het deficiëntietraject.

Het deficiëntietraject bestaat thans uit negen onderdelen (totaal 38 EC of, per september 2018, 39 EC). Afhankelijk van hun vooropleiding moeten studenten daarvan één of meer onderdelen volgen. Alle studenten met een hbo-bachelor volgen in ieder geval het vak Academische vaardigheden (8 EC). De deficiëntievakken Beginselen recht, Inleiding fiscaal recht en Academische vaardigheden moeten zijn behaald voordat studenten met de MFR mogen beginnen, tenzij ze op grond van hun

vooropleiding en werkervaring daarvoor dispensatie hebben gekregen. Met maximaal drie openstaande deficiëntievakken mogen studenten aan de MFR beginnen. De meeste studenten, zo bleek uit de gesprekken, volgen maximaal 20 à 30 EC in het deficiëntietraject.

Het panel vindt dat een belangrijk deel van de studenten, te weten de studenten zonder een universitaire juridische vooropleiding, met een te laag instapniveau aan de opleiding begint. De MFR is een juridische wo-opleiding. Dat vereist volgens het panel dat studenten reeds aan het begin van de opleiding een wo-bachelorniveau rechtsgeleerdheid of fiscaal recht hebben bereikt. Uit de gesprekken met de studenten en docenten bleek dat dit niet altijd het geval is en dat de grote verschillen in voorkennis de diepgang en het academische niveau in de colleges belemmeren. Volgens het panel is daarmee de kwaliteit van de programmahoud niet in voldoende mate geborgd. Het constateerde tijdens het visitatiebezoek dat het vereiste wo-bachelorniveau op dit moment onvoldoende verankerd is in het deficiëntietraject en adviseerde de opleiding dit aan te passen, zowel in omvang (minimaal 60 EC) als in inhoudelijke zin (met de toevoeging van stevige vakken algemeen bestuursrecht, privaatrecht, belastingrecht, ondernemingsrecht en internationaal en Europees recht, naast een vak Academische vaardigheden). Het panel adviseerde tot slot terughoudend te zijn met het verlenen van vrijstellingen aan studenten met een hbo-bachelor (ook als het een hbo-bachelor Rechten betreft) of een wo-bachelor in een andere discipline, en te eisen dat studenten het deficiëntietraject hebben afgerond voordat ze aan de MFR kunnen beginnen.

Zoals genoemd in Standaard 2 deed de opleiding het panel een document toekomen met daarin voorgenomen aanpassingen. Ook het deficiëntietraject kwam in deze notitie uitgebreid aan de orde. Blijkens deze notitie is het nog niet mogelijk het deficiëntietraject met ingang van het huidige collegejaar aan te passen, maar zal deze premaster met ingang van het studiejaar 2019-2020 bestaan uit 66 EC, en is daarmee in zwaarte en inhoud vergelijkbaar met andere premastertrajecten voor soortgelijke opleidingen in den lande. Het vernieuwde traject is veel omvangrijker en bevat inleidingen op verschillende aspecten van de belangrijkste rechtsgebieden en een inleidende cursus Academische vaardigheden. Het panel heeft de concept-cursusbeschrijvingen bekeken. Het acht de cursussen in opzet voldoende diepgaand en van wo-bachelorniveau. De te gebruiken literatuur die per vak is aangegeven, is passend en van het juiste niveau. Het panel is daarnaast te spreken over het feit dat de opleiding geen vrijstelling meer verleent aan studenten met een hbo-bachelor of een wo-bachelor in een andere discipline, tenzij de nieuw in te stellen Vrijstellingscommissie (onder verantwoordelijkheid van de Examencommissie) hierover bij wijze van uitzondering anders beslist. Het is eveneens positief over de 'harde knip' per studiejaar 2020-2021 tussen de premaster en de MFR: studenten mogen de masteropleiding pas beginnen na afronding van alle deficiëntievakken.

Overwegingen

Het panel vindt het positief dat de MFR toelating biedt aan studenten met verschillende achtergronden. De intakeprocedure is bedoeld om een goede match tot stand te brengen tussen de opleiding en de student. Op dit moment is voor veel studenten de gemakkelijke toelating een belangrijk argument om voor de MFR aan Nyenrode te kiezen. Het panel vindt dat zorgelijk en constateert dat het vereiste wo-bachelorniveau op dit moment onvoldoende verankerd is in het deficiëntietraject, wat ten koste gaat van het niveau in de opleiding. Het panel verwacht echter dat deze zorgen worden weggenomen door de aanpassingen in het deficiëntietraject zoals die per september 2019 vorm zullen krijgen. Het vernieuwde traject is veel omvangrijker (66 EC in plaats van 38 of, per september 2018, 39 EC). Het bevat inleidingen op verschillende aspecten van de belangrijkste rechtsgebieden en een inleidende cursus Academische vaardigheden. Het panel heeft de concept-cursusbeschrijvingen bekeken en acht de cursussen in opzet voldoende diepgaand en van wo-bachelorniveau. Het is daarnaast te spreken over het feit dat de opleiding geen vrijstelling meer verleent aan studenten met een hbo- of een wo-bachelor in een andere discipline, tenzij de nieuw in te stellen Vrijstellingcommissie daartoe beslist, en over de voorgenomen 'harde knip' tussen premaster en masteropleiding per studiejaar 2020-2021.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 5 als 'voldoende'.

Personeel

Standaard 6

Het personeel is gekwalificeerd en de omvang er van is toereikend voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma.

Toelichting:

De feitelijk bij het personeel aanwezige expertise sluit aan bij de eisen gesteld aan een hbo- of een wo-opleiding.

Bevindingen

De academisch directeur is verantwoordelijk voor het wetenschappelijk gehalte van de opleiding. Voor de uitvoering is de programmadirecteur verantwoordelijk, daarbij ondersteund door het programmamanagement. Voor de inhoud, uitvoering en toetsing van afzonderlijke vakken zijn vakcoördinatoren verantwoordelijk. Vakcoördinatoren zijn ten minste bezig met een promotie, maar bij voorkeur gepromoveerd of hoogleraar. Zij hebben een gecombineerde onderwijs- en onderzoeksaanstelling aan Nyenrode of een andere universiteit. De docenten die het onderwijs verzorgen, hebben een aanstelling bij Nyenrode, een andere universiteit en/of zijn werkzaam in de beroepspraktijk. Docenten van de fiscale hoofdvakken zijn als senior-specialist werkzaam in het bedrijfsleven, bij advieskantoren, het Ministerie van Financiën of de Belastingdienst. Het panel beaamt dat zij hierdoor goed in staat zijn de theorie direct te verbinden aan de actuele fiscale praktijk. Studenten bevestigen de waarde hiervan.

Wat betreft het wetenschappelijke niveau hanteert Nyenrode de regel dat interne docenten gepromoveerd moeten zijn, of bezig zijn met het behalen van een PhD. Voor externe docenten geldt deze regel niet. Dat betreft het grootste deel van het docentenkorps: 56 van de 69 docenten zijn extern. Dertien van hen zijn gepromoveerd (naast tien interne docenten). Het panel is van oordeel dat voor de opleiding bij voorkeur gepromoveerde docenten moeten worden aangetrokken om op die manier te borgen dat docenten zelf over de gewenste onderzoeksvaardigheden beschikken en studenten daarin kunnen begeleiden. De opleiding geeft in de notitie van 31 augustus 2018 aan dat zij streeft naar gepromoveerde docenten en die bij gelijke geschiktheid de voorkeur geeft. Om het academisch gehalte van de vakken te waarborgen, is vanaf nu altijd een gepromoveerde docent inhoudelijk verantwoordelijk. Het panel juicht deze maatregelen toe, maar geeft aan dat deze voorgenomen wijzigingen weinig concreet zijn. Het adviseert het academisch niveau van docenten te versterken en daar concrete doelen aan te verbinden. Op dit moment bestaat er geen gezamenlijk onderzoeksprogramma voor fiscaal recht. Het panel meent dat een dergelijk programma aanbeveling verdient, ook omdat het de inhoudelijke cohesie in de opleiding zou bevorderen.

Het aantal docenten is groot. Dat leidt weliswaar tot een gunstige staf-studentratio van 1:21, maar brengt ook organisatorische problemen met zich mee, zoals beschreven onder Standaard 4. Bij een zo groot aantal docenten is de consistentie van het programma moeilijk te bewaken. Het panel meent dat het de voorkeur verdient de docentstaf in te krimpen en de omvang van aanstellingen van docenten te vergroten. Het is tevreden met de in de notitie aangekondigde maatregelen op dat punt: de opleiding is voornemens het aantal externe en gastdocenten sterk te reduceren. Het panel merkt wel op dat de omvang van deze 'substantiële' inkrimping nog niet door de opleiding wordt geconcretiseerd.

Nyenrode heeft in 2015 een BKO-systeem (Basiskwalificatie Onderwijs) ingevoerd waaraan alle interne docenten moeten deelnemen. Het panel vernam tijdens het bezoek dat dit systeem voortvarend is ingevoerd en dat op dit moment vrijwel alle interne docenten deze didactische kwalificatie hebben behaald. Van externe docenten wordt verwacht dat ze de delen van deze kwalificatie behalen die relevant zijn voor het onderwijs dat zij verzorgen. De BKO is een voorwaarde om door de examencommissie als examinator te worden aangewezen (zie Standaard 10). Deze voorwaarde wordt op dit moment strak gehanteerd bij interne docenten, maar niet bij externe

docenten. Omdat externe docenten een belangrijke rol vervullen in de MFR, vindt het panel het belangrijk dat zij tijdig over de vereiste BKO-deelcertificaten beschikken, zeker wanneer ze als examinator worden ingezet. Blijkens de door de opleiding aangeleverde notitie is inmiddels een termijn van 3 jaar na 1 september 2018 ingesteld waarbinnen alle docenten hun (deel)certificaat dienen te halen. Het panel acht dit positief. De kwaliteit van docenten wordt regelmatig door de studenten geëvalueerd (zie Standaard 9). Bij scores lager dan 7 (op een tienpuntschaal) worden concrete afspraken ter verbetering gemaakt. Van externe docenten die twee jaar op rij een slechte evaluatie krijgen, neemt Nyenrode in principe afscheid. Het panel kan zich vinden in de wijze waarop de kwaliteit van de opleiding bij de inzet van externe en gastdocenten wordt geborgd.

Overwegingen

Het panel beoordeelt het onderwijzende personeel inhoudelijk en onderwijskundig als voldoende. Docenten zijn inhoudelijk deskundig en goed op de hoogte van de praktijk van het fiscale recht, en de interne docenten zijn vrijwel allemaal didactisch gekwalificeerd. Het panel adviseert ervoor te zorgen dat ook de externe docenten aan de BKO-eisen voldoen, zodat ze met recht als examinator kunnen worden aangewezen. Het is tevreden over de aangekondigde maatregelen op dit punt. De onderwijskundige kwaliteiten worden aan de hand van studentenevaluaties getoetst. Er is geen systematische toetsing van de onderzoekskwalificaties van met name de externe docenten. Het panel adviseert hier meer nadruk op te leggen, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van een gezamenlijk onderzoeksprogramma. Het grote aantal docenten bemoeilijkt de organisatorische realisatie van het programma, met name wat betreft de consistentie. Het panel adviseert het aantal docenten te verminderen en te werken met grotere aanstellingen. Het is positief over de voorgenomen substantiële reductie van het aantal externe en gastdocenten, maar acht die nog weinig concreet geformuleerd. Alles overziend meent het panel dat het personeel geëquipeerd is voor de realisatie van het programma.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 6 als 'voldoende'.

Voorzieningen

Standaard 7

De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Bevindingen

Voor de verzorging van het onderwijs beschikt de MFR over collegezalen en overlegruimtes. In een aantal zalen kunnen de colleges worden opgenomen. Tijdens een rondleiding kon het panel vaststellen dat studenten over de benodigde studievoorzieningen kunnen beschikken: bibliotheek, toegang tot databases, studieplekken, audiovisuele hulpmiddelen en digitale leeromgeving. Op de digitale leeromgeving my.nyenrode.nl kunnen studenten naast de OER en de studiegids informatie vinden over de vakken (programma, roosters, hand-outs, vraagstukken, tentamenroosters, uitslagen et cetera). Aanvullend zijn er sportfaciliteiten, een mensa, een hotel en gratis parkeergelegenheid.

De opleiding heeft zich voorgenomen om het onderwijs meer te digitaliseren en in de opleiding meer aandacht te besteden aan nieuwe technologieën. Dit zal aanpassing van de voorzieningen vereisen. Uit het zelfreflectierapport blijkt dat de opleiding zich hiervan bewust is: er is een meerjarenplan opgesteld en budget vrijgemaakt.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de huisvesting en de materiële voorzieningen toereikend zijn voor de realisatie van het programma. Bij uitvoering van het meerjarenplan zullen de voorzieningen ook voor toekomstige ontwikkelingen voldoende zijn.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 7 als 'voldoende'.

Standaard 8

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Bevindingen

Zowel uit de documentatie als tijdens het bezoek is voor het panel duidelijk geworden dat de MFR veel aandacht besteedt aan persoonlijk contact met de studenten. Studenten kunnen ook zonder afspraak met vragen terecht bij het programmamanagement op Nyenrode. Dat is gehuisvest in hetzelfde gebouw waar de colleges plaatsvinden. Een lid van het programmamanagement is aanwezig bij aanvang van elk college. Naast het programmamanagement heeft de MFR een eigen studieadviseur, bij wie studenten terecht kunnen met studie- en studiegerelateerde problemen. Nyenrode heeft onafhankelijke vertrouwenspersonen tot wie de studenten zich kunnen richten bij twijfels of vragen over integriteit en ongewenste omgangsvormen.

De voortgang van studenten wordt regelmatig gemonitord aan de hand van de informatie in het studentenvolgsysteem Osiris. De docenten reageren snel en adequaat op inhoudelijke vragen, zo lieten de studenten het panel weten. De feedback van docenten op gemaakt werk is volgens de studenten tijdig, eerlijk en stimulerend. In het scriptietraject worden studenten naar het oordeel van het panel goed begeleid. Er is een heldere scriptiehandleiding en studenten kunnen gedurende het traject een beroep doen op de scriptiecoördinator. Ook worden ze begeleid door een scriptiebegeleider, een ervaren fiscalist van minimaal masterniveau met voldoende methodologische kennis. Vooral over de begeleiding en algemene ondersteuning door de scriptiecoördinator zijn studenten zeer te spreken. Docenten stimuleren studenten die een goede scriptie hebben geschreven om die te bewerken tot een artikel. Het panel waardeert de intensieve studiebegeleiding die studenten van de MFR krijgen.

De informatievoorziening is goed verzorgd. Alle informatie die studenten nodig hebben is beschikbaar op de studentenportal my.nyenrode.nl.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de studiebegeleiding en informatievoorziening goed geregeld zijn. Studenten kunnen met vragen of problemen terecht bij functionarissen die hen verder helpen en de studievoortgang wordt goed gemonitord. De docenten zijn beschikbaar voor inhoudelijke vragen en reageren snel en adequaat. Het panel concludeert dat de geboden faciliteiten prima aansluiten op de behoeften van de studenten.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 8 als 'goed'.

Kwaliteitszorg**Standaard 9**

De opleiding wordt periodiek geëvalueerd, mede aan de hand van toetsbare streefdoelen.

Toelichting:

De opleiding bewaakt de kwaliteit van de beoogde eindkwalificaties, het programma, het personeel, de voorzieningen, de toetsing en de gerealiseerde eindkwalificaties via regelmatige evaluaties. De uitkomsten van deze evaluatie vormen de basis voor aantoonbare verbetermaatregelen die bijdragen aan realisatie van de streefdoelen. Bij de interne kwaliteitszorg worden de opleidings- en examencommissie, medewerkers, studenten, alumni en het afnemend beroepenveld van de opleiding actief betrokken.

Bevindingen

De kritische reflectie vermeldt de organisatorische maatregelen die zijn getroffen om de kwaliteit van de opleiding MFR te garanderen. De Raad van Advies is een extern adviesorgaan, dat vanuit het beroepenveld en de wetenschap de programmaleiding adviseert over de inrichting van de opleiding en meedenkt over het effect van actuele thema's en relevante ontwikkelingen voor de MFR. Het overleg van de vakcoördinatoren bewaakt de samenhang van de vakken, mede aan de hand van de studentenevaluaties. De Nyenrode *centers* zijn formeel eindverantwoordelijk voor de in te zetten docenten. Bij de Onafhankelijke Vertrouwenspersoon en de Commissie Wetenschappelijke Integriteit kan men terecht als de academische integriteit van een docent in het geding is. De opleidingscommissie, bestaande uit drie docent- en drie studentleden, adviseert de opleiding over de kwaliteit van het onderwijs. De studenten vinden dat ze adequaat vertegenwoordigd zijn, doordat van elke jaargang een student zitting heeft in de opleidingscommissie en de lijnen onderling kort zijn. Ze stellen zowel vakinhoudelijke als praktische zaken aan de orde en merken dat hun input effect heeft. Tweemaandelijks bespreken de programmadirecteuren van de *degree*-programma's gezamenlijk hun programma's en de voorzieningen. Tot slot zijn er de examencommissie en de toetscommissie (zie Standaard 10).

Het panel acht de structuur van de kwaliteitszorg adequaat en dekkend. Alle stakeholders van de opleiding zijn betrokken bij de evaluatie. De relatie met het beroepenveld is gegarandeerd door de Raad van Advies en de inzet van praktijkdocenten. De wijze waarop met name de externe docenten bij de kwaliteitszorg betrokken zijn is echter niet helder vastgelegd. Hun betrokkenheid hangt af van de vakcoördinatoren van de vakken waarbinnen ze onderwijs verzorgen. Het panel adviseert hiervoor een eenduidige structuur af te spreken (zie ook Standaard 4).

Een belangrijk deel van de input voor bovengenoemde organen komt uit de student-evaluaties. Die vinden op drie niveaus plaats: op het niveau van de afzonderlijke vakken, op semesterniveau en op het niveau van de opleiding als geheel. De kwaliteit van elk vak wordt geborgd door aanwezigheid van de vakcoördinator bij (een deel van) de colleges, door (online) studentenevaluaties achteraf en door een evaluatiegesprek van de academisch directeur en programmadirecteur met de vakcoördinator. Na afloop van een vak vullen de studenten (online) evaluaties in. Voor de beoordeling van docenten zijn streefcijfers vastgesteld (zie standaard 6). Als studenten tijdens een vak klachten hebben, worden tussentijds al maatregelen genomen. De opleiding vindt dat de respons op de online evaluaties vaak te laag is om tot een goede interpretatie te komen. Het panel adviseert direct na afloop bij het tentamen een schriftelijke evaluatie af te nemen of die bij het laatste college uit te delen. Elders worden daar goede resultaten mee behaald.

Elk half jaar spreekt het programmamanagement (directeur, manager en coördinator) tijdens een lunch met een aantal studenten om het afgelopen semester te evalueren. De opleiding is voornemens per 2018-2019 de studenten na afloop van hun opleiding te vragen een evaluatieformulier in te vullen over de opleiding als geheel. Nyenrode doet ook mee aan de Nationale Studenten Enquête (NSE), die elk jaar wordt afgenomen. De studenten en de alumni met wie het panel heeft gesproken, bevestigen dat hun suggesties voor verbetering daadwerkelijk en snel tot aanpassingen leiden.

Overwegingen

Het panel concludeert dat de opleiding periodiek wordt geëvalueerd, deels aan de hand van toetsbare streefdoelen. Bij de interne kwaliteitszorg worden alle stakeholders van de opleiding actief betrokken, al kan de input van de externe docenten beter georganiseerd worden. Studenten kunnen hun feedback geven via de evaluaties per vak, in de panelgesprekken per semester en in de jaarlijkse NSE. De resultaten worden op geëigende momenten besproken in de opleidingscommissie en door het management. De uitkomsten van de evaluaties vormen de basis voor aantoonbare verbetermaatregelen die bijdragen aan realisatie van de streefdoelen. De kwaliteitszorg is naar het oordeel van het panel adequaat.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 9 als 'voldoende'.

Toetsing

Standaard 10

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Toetsing en toetsbeleid

Het systeem van toetsing bij de MFR is gebaseerd op het toetsbeleid van Nyenrode. Hierin zijn algemene kwaliteitscriteria opgenomen voor het ontwerpen, afnemen en beoordelen van toetsen. Het vierogenprincipe is uitgangspunt bij het opstellen van een toets en wordt ook door de MFR gehanteerd. Het gebruik van toetsmatrijzen is bij de MFR nog geen gemeengoed. Het panel is van oordeel dat dit een belangrijk instrument is om te bewaken dat alle leerdoelen per vak getoetst worden. Nu komt het voor dat een toets vooral gericht is op kennisreproductie en het toepassen van het recht op veel voorkomende praktijksituaties. Met name de meer academische competenties, zoals kritische reflectie op basis van wetenschappelijke artikelen, komen bij de meeste tentamens slechts in zeer geringe mate aan de orde, terwijl zij wel in de leerdoelen zijn opgenomen. Uit de notitie die het panel na het visitatiebezoek van de opleiding ontving, blijkt dat de opleiding bezig is de toetsing op dit punt aan te passen (zie standaard 4 en 5), wat het panel toejuicht.

De meest gebruikte toetsvorm is het schriftelijk tentamen met open vragen. Bij Tax theory & ethiek schrijven de studenten een individueel *academic paper*. Bij Formeel belastingrecht en Tax Assurance schrijven de studenten in groepjes van drie een *academic paper* dan wel een advies. Ze presenteren, verdedigen en bediscussiëren hun product tijdens een college. De examinatoren gaan meelifgedrag tegen door bij de presentatie en verdediging alle studenten te 'ondervragen'. Dit werkt in het algemeen naar behoren, hoewel de studenten met wie het panel sprak, aangaven het lastig te vinden elkaar erop aan te spreken als de werkverdeling niet evenwichtig is. Bij Formeel belastingrecht nemen de studenten in groepen van drie als toets ook deel aan een gesimuleerde gerechtelijke procedure. Hun inbreng en optreden worden beoordeeld door een belastingrechter en de vakcoördinator. Uit de gesprekken tijdens het visitatiebezoek bleek dat studenten bij dit vak geen eindtentamen krijgen en alleen een groepspaper hoeven te schrijven over een deelonderwerp. Dit heeft als onbedoeld gevolg dat studenten de onderwerpen die ze niet behandelen in hun paper, niet hoeven te bestuderen. Het panel adviseert daarom bij Formeel belastingrecht ook een tentamen te organiseren. Voor het overige acht het panel de gebruikte toetsvormen in het algemeen passend.

Studenten zijn vooraf goed geïnformeerd over de toetsvorm en de beoordelingscriteria, waardoor de toetsing voldoende transparant is. Beoordelingen vinden plaats aan de hand van standaarduitwerkingen bij tentamens en uitgebreide beoordelingsformulieren bij papers, presentaties en rollenspel. Dit alles draagt bij aan de betrouwbaarheid van de toetsing. Alle papers worden gecontroleerd op plagiaat met het softwarepakket Turnitin/Ephorus. De studenten vinden dat ze voldoende feedback krijgen van de docenten.

Het panel heeft tijdens het bezoek een aantal toetsen ingezien. Het panel meent dat de toetsen te zeer gericht zijn op toetsing van kennis. De toetsing van inzicht en kritisch vermogen verdient een groter aandeel in de tentamens. Dat zou de kwaliteit van de toetsen sterk verhogen.

De tentamenresultaten worden achteraf geanalyseerd. Bij opvallende resultaten, zoals een afwijkend slaagpercentage of gemiddelde cijfer, vraagt de examencommissie de examinerator om toelichting. Dit was recent het geval bij het tentamen Vennootschapsbelasting, waar het slagingspercentage dit jaar slechts 31 procent was. In het gesprek met de docenten vernam het panel dat men de ervaring heeft dat studenten dit in het algemeen een moeilijk vak vinden, maar dat men uit een aantal zeer lage

scores (0-1,5) ook opmaakt dat een aantal studenten zich niet serieus op het tentamen had voorbereid. In dit soort gevallen kan eventueel een extra herkansing georganiseerd worden. Het panel vindt een zo laag slagingspercentage in een masteropleiding opvallend. Mogelijk hebben studenten onvoldoende voorkennis en zal dit in het vernieuwde deficiëntietraject (zie Standaard 5) ondervangen worden.

Het scriptietraject bestaat uit een onderzoeksvoorstel, het zelfstandig uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek, het schrijven van een masterscriptie en een afsluitende mondelinge verdediging. De scriptie wordt verdedigd ten overstaan van de scriptiebegeleider en minimaal één onafhankelijke examinerator. Minimaal een van deze twee personen is gepromoveerd en bovendien is minimaal een van hen in dienst van of heeft een aanstelling bij Nyenrode. Het cijfer wordt in gezamenlijk overleg vastgesteld. Bij verschil van mening geeft het oordeel van de examinerator(en) de doorslag. Als het cijfer voldoende is, kan de verdediging plaatsvinden. De kwaliteit van de verdediging kan het voorgestelde cijfer met 0,5 punt verhogen of verlagen. Het cijfer wordt schriftelijk onderbouwd in het beoordelingsformulier. De beoordelingsformulieren geven toelichting op de verschillende aspecten van de scriptie (keuze van het onderwerp, juridische inhoud en methodologie, kwaliteit van de conclusies en aanbevelingen, en opzet van de scriptie). Ook over de presentatie en verdediging van de scriptie en over eigen initiatief, inzet en zelfstandigheid wordt in het formulier iets gezegd.

Examencommissie

Nyenrode heeft drie examencommissies. De voorzitters vormen gezamenlijk de Centrale Examencommissie en bespreken het universiteitsbrede beleid. De MFR valt onder de examencommissie Accountancy, Controlling & Fiscaal Recht. Deze commissie bestaat uit de voorzitter, een lid voor elk van de drie opleidingen en een onafhankelijk lid, en wordt ambtelijk ondersteund door een secretaris per opleiding. De examencommissie is verantwoordelijk voor de borging van de kwaliteit van toetsing. Ze benoemt de examineratoren, ziet toe op de toetsing en behandelt de bezwaren van studenten, evenals constatering van onregelmatigheden. De commissie beoordeelt of een student aan de leerdoelen en eindtermen van de opleiding voldoet en op grond daarvan de graad kan ontvangen. De MFR is de jongste opleiding in het geheel. Daardoor kan ze gebruikmaken van de ervaringen van de andere opleidingen, bijvoorbeeld ten aanzien van beleid en procedures. Tot nu toe heeft het inhoudelijke werk van de examencommissie zich vooral gericht op de analyse van de toetsresultaten. Die verloopt naar het oordeel van het panel goed. Het panel vindt het positief dat de scripties van de eerste vijf afgestudeerden ter verificatie aanvullend zijn beoordeeld door een externe hoogleraar.

De commissie wil zich nu ook meer richten op de borging van kwaliteit bij het opstellen van toetsen, omdat dat een effectievere manier van kwaliteitsborging is dan na toetsafname. De examencommissie streeft ernaar dat alle docenten per september 2018 gebruikmaken van toetsmatrijzen en probeert dat te bereiken door draagvlak te creëren en pas als dat niet lukt tot dwingende maatregelen over te gaan. Het panel stelt vast dat het bij ontbreken van de toetsmatrijzen moeilijk is de validiteit van toetsen te beoordelen. Het constateert ook dat een gedegen kwaliteitsborging een zware taak is met slechts één inhoudsdeskundig lid. De examencommissie is het daarmee eens, maar wijst op de ondersteuning door de universiteitsbrede toetscommissie en de toetsdeskundige van het Academic Services Center en op de uitbreiding van de ambtelijke ondersteuning van 0,5 naar 1,0 fte die door het bestuur is toegezegd. Daarmee verwacht ze de taak adequaat te kunnen uitvoeren. Het panel hoopt dat dat het geval is, maar kan dat op dit moment niet vaststellen.

De examencommissie benoemt de examineratoren op voorstel van de vakgroepcoördinatoren. In het Huishoudelijk Reglement van de examencommissie staat vermeld (artikel 3) dat een examinerator in het bezit moet zijn van de BKO. Een aan te wijzen docent die de BKO niet heeft behaald, kan slechts voor één jaar benoemd worden, met een eventuele herbenoeming van nogmaals één jaar. Zoals vermeld bij Standaard 6, beschikken veel externe docenten nog niet over de BKO, terwijl ze toch een rol spelen bij de beoordeling van studenten. De planning om voor externe docenten

deeltcertificaten BKO te ontwikkelen strekt zich over meerdere jaren uit, waardoor het risico bestaat dat een aantal examinatoren – volgens het eigen reglement – ten onrechte als examinator is aangewezen. Het panel vraagt hier nadrukkelijk aandacht voor.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat het toetsbeleid in het algemeen in orde is. De opleiding beoordeelt de leerresultaten aan de hand van gebruikelijke toetsvormen. Het niveau van de toetsing is adequaat, maar zou met het oog op het beoogde academische niveau meer op inzicht en een kritische houding gericht moeten zijn. De opleiding maakt hier inmiddels werk van, wat het panel toejuicht. Transparantie en betrouwbaarheid van de tentamens voldoen aan de eisen. De borging door de examencommissie dient versterkt te worden. Toetsmatrijzen worden nog niet of nauwelijks gebruikt, waardoor de validiteit van tentamens moeilijk te beoordelen is. De examencommissie heeft een plan opgesteld om het gebruik hiervan op korte termijn in te voeren. Het risico bestaat dat de aanwijzing van (externe) examinatoren niet plaatsvindt conform het eigen reglement. Doordat de opleiding een groot beroep doet op externe docenten, is dit een kwetsbaar punt. De personele inzet van de MFR in de examencommissie is beperkt. Omdat de toetsing materieel in orde is, de examencommissie haar werk serieus oppakt en er is toegezegd dat de ondersteunende capaciteit op korte termijn zal worden uitgebreid, vindt het panel het ondanks bovenstaande kritische punten gerechtvaardigd deze standaard als voldoende te beoordelen.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 10 als 'voldoende'.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 11

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

De studenten sluiten de MFR af met een onderzoek naar en een scriptie over een fiscaal-juridisch onderzoek. Het onderzoek dient aan te sluiten bij actuele wetenschappelijke ontwikkelingen en is bij voorkeur ook maatschappelijk, voor de praktijk en/of voor de student relevant. Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek tien masterscripties bestudeerd, evenals de door de betreffende examinatoren ingevulde beoordelingsformulieren.

De scripties laten zien dat de studenten het beoogde eindniveau hebben gerealiseerd. Het panel kan zich vinden in de gegeven cijfers. De scripties zijn gedegen, in het algemeen vrij omvangrijke werkstukken, goed verzorgd en met adequaat taalgebruik. Het panel waardeert dat de scripties in de regel zorgvuldig geformuleerde onderzoeksvragen bevatten en dat ze een overzichtelijke structuur hebben, toegesneden op de beantwoording van die vragen. Een aantal scripties is gebaseerd op eigen empirisch onderzoek en daaruit verkregen inzichten. De meeste scripties zijn positiefrechtelijk van aard. De scriptieonderwerpen zijn vooral geïnspireerd door de praktijkinput van docenten en de eigen praktijkervaring van de studenten. Het panel vindt de fiscaaltechnische kwaliteit in het algemeen voldoende. Er is enige aandacht voor (de invloed van) Europees recht, maar in het algemeen valt de geringe mate van 'over de grens kijken' op: er is weinig of geen rechtsvergelijking of vergelijking met andere wetenschapsgebieden, en weinig aandacht voor de regeling van de besproken vraagstukken in buitenlandse rechtstelsels. Het panel concludeert dat de studenten in de scripties laten zien dat ze positiefrechtelijk onderzoek kunnen uitvoeren, maar vindt dat studenten in een academische masteropleiding ook moeten kunnen laten zien dat ze boven de praktijk kunnen uitstijgen. Dit academische aspect kan naar het oordeel van het panel versterkt worden.

In het gesprek met de alumni tijdens het bezoek bleek dat ze enthousiast zijn over de MFR en dat ze in hun werk profijt hebben van de opleiding, bijvoorbeeld doordat ze promotie gemaakt hebben of een zwaarder takenpakket gekregen hebben. Een aantal werkgevers laat zijn waardering voor de toegenomen kennis en vaardigheden ook zien door financieel bij te dragen aan de opleiding. Twee van de drie alumni met wie het panel sprak, hebben hun scriptie verwerkt tot een artikel, daartoe gestimuleerd door de scriptiebegeleider. Het panel vindt dat een positief punt.

Overwegingen

Het panel concludeert op basis van de bestudeerde scripties en van de gesprekken met studenten en alumni dat de studenten bij het afronden van hun masteropleiding in voldoende mate de eindkwalificaties van de opleiding realiseren. De scripties zijn van voldoende niveau en getuigen van een gedegen aanpak die vooral positiefrechtelijk gericht is. Alumni hebben in hun werk profijt van hun opleiding.

Conclusie

Masteropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 11 als 'voldoende'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

De masteropleiding Fiscaal Recht van Nyenrode Business Universiteit is gericht op deeltijdstudenten, die de opleiding met hun werk combineren. De eindkwalificaties voldoen qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale en internationale eisen. Het panel adviseert in de algemene formulering de academische doelstelling van de opleiding sterker tot uitdrukking te brengen. De oriëntatie en inhoud van de opleiding zijn voldoende: er is aandacht voor academische en professionele vaardigheden en de vakken zijn van het juiste niveau. De aandacht voor actualiteit is positief; meer aandacht voor het academische aspect is wenselijk. Het rooster en de werkvormen zijn adequaat. De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma. De studiebegeleiding en informatievoorziening zijn goed. Het kwaliteitszorgsysteem werkt naar behoren. Het toetsstelsel zit goed in elkaar; de toetsen zouden meer op inzicht en een kritische houding gericht moeten zijn. De borging door de examencommissie dient versterkt te worden. De examencommissie en de opleiding zijn zich hiervan bewust en hebben maatregelen geformuleerd. Uit de scripties van studenten en informatie over het functioneren van afgestudeerden op de arbeidsmarkt blijkt dat de studenten de beoogde eindtermen in voldoende mate realiseren.

Tijdens de visitatie heeft het panel zorgen geuit over de organisatiestructuur van de opleiding, die in zijn ogen niet toereikend was om de samenhang in het curriculum te waarborgen bij grote aantallen parttime docenten. Daarnaast vond het panel dat het programma onvoldoende aansloot op het niveau van de instromende studenten en dat het vereiste wo-bachelorniveau onvoldoende verankerd is in het deficientietraject, wat ten koste gaat van het niveau in de colleges. Het onderwijzend personeel was volgens het panel inhoudelijk en onderwijskundig voldoende, maar het constateerde dat de promotiegraad van vooral externe docenten te wensen overliet, evenals hun didactische expertise. De opleiding heeft deze bezwaren op een al met al adequate wijze geadresseerd in een notitie van 31 augustus 2018. Hoewel de daarin neergelegde maatregelen deels nog vorm moeten krijgen en in enkele gevallen verdere concretisering behoeven, heeft het panel er vertrouwen in dat de uitvoering daadwerkelijk tot de gewenste kwaliteitsverbetering van de opleiding zal leiden.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Fiscaal Recht* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter) is emeritus hoogleraar Internationaal Institutioneel Recht aan de Universiteit Utrecht. Na zijn afstuderen in 1974 vervulde hij diverse functies aan de Rijksuniversiteit Groningen, de Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit Twente en Universiteit Utrecht. Hij heeft ervaring als onderwijsdirecteur bij de Universiteit Twente en de Universiteit Utrecht en was in Utrecht zes jaar lang hoofd van het departement Rechtsgeleerdheid. Sinds zijn pensionering in 2015 heeft hij (tijdelijke) advies- en bestuurlijke functies bij de Universiteit Utrecht en de Open Universiteit. Zijn vakgebied is het internationaal en Europees recht, met een bijzondere belangstelling voor het recht van internationale organisaties, het internationaal oorlogsrecht, het internationaal investeringsrecht en de theoretische grondslagen van het internationale recht. Hij publiceerde over de juridische betekenis van structureel geweld, de Europese Unie als rechtseenheid, de aansprakelijkheid van internationale organisaties, het internationale misdrijf van agressie, de internationale rechtspraak over internationale organisaties en recente ontwikkelingen in het investeringsrecht.

Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert (vice-voorzitter) studeerde Nederlands recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, waar hij in 1988 promoveerde. In 1999 werd hij hoogleraar Staatsrecht aan diezelfde instelling, inmiddels de Radboud Universiteit. Hij doceert in de masteropleiding Politiek en Parlement (Faculteit der Letteren) en aan de Academie voor de Wetgeving in Den Haag. Van 1995 tot 2001 en van 2008 tot 2010 was hij vice-decaan en van 2010 tot 2014 decaan Onderwijs van de Nijmeegse Faculteit der Rechtsgeleerdheid. In zijn wetenschappelijk onderzoek ligt een sterke nadruk op vraagstukken van institutioneel staatsrecht, meer in het bijzonder betreffende de regering, het parlement en het parlementaire stelsel, de rechterlijke organisatie en de constitutionele positie van de Koning. Hij heeft diverse onderzoeksprojecten uitgevoerd over het proces van wetgeving in het Nederlandse parlement en in het *US Congress*. In 2017 maakt hij deel uit van een door de ministerraad ingestelde adviescommissie betreffende ontwikkelingen rond het inkomen van de Koning. Hij publiceert veelvuldig. Van zijn hand is onder meer het handboek *Inleiding Constitutioneel recht* verschenen.

R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB (studentlid) is masterstudent Nederlands Recht, specialisatie Handels- en ondernemingsrecht, aan Maastricht University. In 2017 behaalde hij zijn bachelordiploma Rechtsgeleerdheid aan diezelfde universiteit. Robert van den Boorn is actief als studentlid van de Opleidingscommissie Nederlands Recht, lid van het Studentenberaad van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en als student-tutor. Hij is tevens werkzaam als buitengriffier bij de Rechtbank Limburg, beide zittinglocaties, sector Privaatrecht.

Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad studeerde Rechten aan de University of Toronto (Canada) en Maastricht University, waar hij in 1999 promoveerde. Hij heeft gewerkt als bedrijfsjurist bij Shell Internationale Petroleum Maatschappij B.V. in Den Haag (1991-1995) en als advocaat bij Allen & Overy LLP in Amsterdam (1995-2000). In 2000 werd Wouter Cortenraad benoemd tot rechter, aanvankelijk voor de Rechtbank Utrecht en sinds 2005 voor het Gerechtshof Amsterdam, vanaf 2009 in de rang van senior raadsheer. In deze functies behandelt en behandelde hij uiteenlopende zaken op het gebied van het consumentenrecht, het arbeidsrecht, het burgerlijk recht en het handelsrecht, met inbegrip van het financiële recht. Naast zijn reguliere werkzaamheden treedt Cortenraad regelmatig op als arbiter in nationale en internationale arbitrages onder auspiciën van het Nederlands Arbitrage Instituut te Rotterdam.

Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers werd na zijn studie Fiscale Economie (adjunct-)inspecteur van 's Rijksbelastingen bij het Ministerie van Financiën in Den Haag. In 1984 werd hij universitair docent Belastingrecht aan Tilburg University, waar hij in 1989 promoveerde. Hij werd in 1991 benoemd tot hoogleraar Belastingrecht aan Tilburg University. Sinds dat jaar is hij ook voorzitter van de vakgroep Belastingrecht van Tilburg Law School. Van 1998 tot 2012 was hij decaan van de Rechtenfaculteit van Tilburg University. Hij was namens het CDA Lid van de Eerste Kamer (2003-2015), waar hij tevens voorzitter van de commissie Financiën was. Hij is voorzitter van het Academic Committee of

European Association of Tax Law Professors en lid van het Executive Committee van deze organisatie.
Sinds mei 2017 is hij voorzitter van de Vereniging voor Belastingwetenschap.

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Voor u ligt het herziene Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid. Dit kader schetst de uitgangspunten van waaruit opleidingen invulling geven aan hun curricula. Het geeft aan wat mag worden verwacht van de inhoud en het niveau van opleidingen, wat opleidingen beogen te bereiken en wat de maatschappij derhalve kan verwachten van een afgestudeerde bachelor- en masterjurist. Het kader is nadrukkelijk geschreven voor de wetenschappelijke bachelor- en masteropleidingen, die op basis van door hun zelf gekozen eindkwalificaties tot de Visitatiegroep Rechtsgeleerdheid behoren of, in het kader van een zogenaamde Toets nieuwe opleiding, willen gaan behoren.

Het kader geeft geen uitputtende lijst aan van rechtsgebieden of juridische relevante aandachtsgebieden waartoe die opleidingen zich zouden moeten beperken. Evenmin rangordes, antwoorden op methodologische discussies of de wijze waarop een opleiding invulling geeft aan beroepseisen. Elke opleiding geeft zelf aan waar zij denkt te staan op die grote rechtsgeleerde wereldkaart. Formeel doet zij dat in de onderwijs- en examenregeling, materieel in de documenten die aan visitatiecommissies worden aangeboden bij het verzoek tot beoordeling van een opleiding ten behoeve van accreditatie.

Wat wel wordt aangetroffen is een blauwdruk van hetgeen de wetenschap en maatschappij mag verwachten van een afgestudeerde, academisch opgeleide jurist - en dus van een juridische opleiding - in termen van kennis, attitude en vaardigheden. Dat het kader is herzien betekent geenszins dat de onder het oude kader aangeboden opleidingen niet meer van deze tijd zouden zijn. In tegendeel, ook het vorige kader droeg de opleidingen al op om open te staan voor nieuwe ontwikkelingen zoals de mondialisering van de maatschappij en de informatisering van de samenleving. Nadrukkelijker dan voorheen zijn in dit kader de kennis, attitude en vaardigheden die met hedendaagse ontwikkelingen samenhangen omschreven en worden opleidingen uitgedaagd daar in hun doestellingen en eindkwalificaties ook blijk van te geven.

Het Disciplineoverleg Rechtsgeleerdheid denkt met dit Domeinspecifiek Referentiekader enerzijds de visitatiecommissies die de komende jaren opleidingsbeoordelingen moeten uitvoeren binnen de Visitatiegroep een adequate basis te hebben aangereikt om die beoordeling te kunnen uitvoeren. Anderzijds geeft het de noodzakelijke ruimte om een eigen, zo men wil onderscheidend, gezicht te geven aan de afzonderlijke opleidingen die in deze breed samengestelde Visitatiegroep worden aangeboden.

Utrecht, december 2015

Namens disciplineoverleg Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid,

Prof. mr. A.M. Hol,
voorzitter

Totstandkoming

Op 18 december 2015 heeft het disciplineoverlegorgaan Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid (RDR) dit domeinspecifiek referentiekader vastgesteld, ten behoeve van opleidingsbeoordelingen van de Visitatiegroep WO Rechtsgeleerdheid. Het betreft een gezamenlijk kader domeinspecifieke eisen voor alle rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen die de juridische faculteiten van de Nederlandse universiteiten aanbieden. Voorliggend domeinspecifiek referentiekader vervangt het referentiekader dat in december 2009 door de toenmalige Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid is vastgesteld.

Onder opleiding wordt hierna uitsluitend verstaan: een opleiding die is opgenomen in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Waar hierna over 'jurist' wordt gesproken, wordt bedoeld op de academisch opgeleide juristen, tenzij anders vermeld.

1. Rechtswetenschappelijke opleidingen en beroepen in maatschappelijke context

Rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen hebben tot doel disciplinebekwame en maatschappelijk betrokken juristen op te leiden en te vormen, met een kritische, academische geest, die in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden teneinde een oplossing te formuleren. Daartoe moeten zij analytisch, kritisch evaluatief, maar ook synthetisch kunnen denken. Het wetenschappelijk niveau en de maatschappelijke relevantie van de opleiding moeten zijn gegarandeerd. Communicatieve vaardigheden, informatievaardigheden en onderzoeksvaardigheden hebben nadrukkelijk een plaats in de opleidingen, waarbij voldoende aandacht is voor actuele ontwikkelingen in relatie tot hun maatschappelijke achtergrond. De academische opleiding tot jurist dient als het ware "in context" te worden beschouwd.

De relatie tussen het recht en de samenleving verandert voortdurend. De samenleving is pluriform en kent een mondiale oriëntatie, waardoor zij almaar complexer wordt. Die ontwikkeling geldt ook voor het recht. Het recht bestaat al lang niet meer alleen uit Nederlandse wetgeving en rechtspraak, maar ontstaat evenzeer in interactie met internationale en Europese regelgeving en rechtspraak, via beleidsregels, aanbevelingen, convenanten, zelfregulering, Europese harmonisatie, beïnvloeding door rechtsvergelijking, enzovoorts. Burgers zijn mondig, het aantal rechtsregels blijft groeien en de samenleving is sterk gejuridiseerd. Europese integratie en mondialisering maken Europees recht, internationaal recht steeds belangrijker. De informatiemaatschappij van de 21e eeuw en haar juridische problemen, maar ook de verwachtingen die de samenleving heeft ten aanzien van het recht, trekken zich steeds minder aan van landsgrenzen, terwijl aan de andere kant de traditionele grenzen in juridische en maatschappelijke zin opnieuw aan belang winnen. Een afgestudeerd jurist moet, in welke context hij of zij ook komt te werken, daarom steeds vaker alert zijn op rechtssystemen en rechtsculturen van andere landen.

Binnen de visitatiegroep Rechtsgeleerdheid worden opleidingen aangeboden die voorzien in de vraag naar academisch breed geschoolde juristen, generalisten, in het bijzonder voor de eerstelijns advisering en beleidsvoorbereiding en overigens op een veelheid aan plaatsen op de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn er gespecialiseerde masteropleidingen die voorzien in afgestudeerden die zich kunnen ontwikkelen tot academisch geschoolde specialisten en die zich op hun terrein kunnen meten met hun academische beroepsgenoten waar ook ter wereld. En tot slot zijn er opleidingen juist meer zijn gericht op verbreding van het rechtsgebied waarover de opleiding zich uitstrekt.

Juristen werken in uiteenlopende functies en rollen. Er zijn meer juristen werkzaam buiten de traditionele juridische (toga)beroepen dan daarbinnen. De juridische opleidingen bereiden voor op deze traditionele beroepen, maar evenzeer op een veelheid aan andere werkzaamheden waarvoor academische attitude, kritische analyse, schrijf- en spreekvaardigheid vereist zijn en juridische deskundigheid gewenst is. De juridische opleidingen richten zich daarom niet alleen op de beroepsvereisten voor advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, de zogenaamde togaberoepen, ook al vormen de beroepsvereisten de kern van bepaalde opleidingen. Alle opleidingen streven een goede afstemming na met de arbeidsmarkt door het onderhouden van contacten met het afnemend beroepenveld. Dat gebeurt onder meer via contacten met

beroepsorganisaties en werkgevers, door middel adviesraden, met alumni, met gastdocenten, stages en loopbaanoriëntatie. Daarnaast moet een bachelorjurist voor wat betreft (onderzoeks)vaardigheden voldoende zijn toegerust om in beginsel te kunnen worden toegelaten tot een rechtsgeleerde (onderzoeks)master en een masterjurist tot een promotietraject, ook al kiest slechts een heel klein deel van de afgestudeerden voor een carrière als onderzoeker.

In de ruim tien jaar dat de bachelor-masterstructuur bestaat heeft zich geen nadrukkelijk beroepsperspectief voor de academisch opgeleide bachelorjurist ontwikkeld en bestaat er geen duidelijk identificeerbare arbeidsmarkt voor afgestudeerden met uitsluitend een academische bacheloropleiding (LL.B). Veel afgestudeerde bachelors werken in een juridisch relevante omgeving, maar daaruit is vooralsnog geen vertaalslag te maken die noodzaakt tot specifieke beroepsvaardigheidseisen voor een bacheloropleiding. De arbeidsmarkt voor academisch opgeleide juristen geeft nog steeds de voorkeur aan juristen met een afgeronde masteropleiding. Veruit de meeste studenten in de universitaire juridische opleidingen kiezen er daarom voor om na een bacheloropleiding ook een masteropleiding af te ronden. Niet alleen vanwege het verruimde arbeidsmarktperspectief, maar ook omdat het een wettelijke eis is voor de toegang tot de togaberoepen.

Ook bacheloropleidingen streven er niettemin naar om studenten voor te bereiden op hun toekomstig bestaan als jurist. Dat kan door die beroepspraktijk herkenbaar te doen zijn in de inhoud en de samenstelling van het onderwijsprogramma, maar ook via extracurriculaire activiteiten en loopbaanvoorbereiding.

Een 'jurist' is met de komst van juridische HBO-opleidingen niet meer als vanzelfsprekend iemand met een universitair getuigschrift dat kwalificeert voor de traditionele juridische beroepen (zittende en staande magistratuur; advocatuur; notariaat, belastingadviseur); een meester in de rechten (mr.).

Hoewel ook de juristen met een HBO-opleiding de titel Bachelor of Laws (LL.B) mogen voeren, is er een duidelijk verschil tussen de HBO-opleidingen en de academische rechtswetenschappelijke opleidingen. Het onderscheidend kenmerk is dat in wetenschappelijke (juridische) opleidingen de fundamentele worden gelegd voor het eigen maken van de methode van rechtswetenschappelijk onderzoek, zoals tot uiting gebracht in de eindkwalificaties van de opleidingen. Dit komt vooral naar voren in de inhoud van het programma, de diepgang en de wijze waarop het recht wordt benaderd. De academische bachelor- en masteropleidingen richten zich op het opleiden van juristen die onafhankelijk en kritisch hebben leren denken, die niet alleen antwoorden op vragen leren vinden, maar evenzeer vragen blijven stellen bij de antwoorden. De toegang tot de traditionele togaberoepen is wettelijk geregeld en vereist zowel een academische bachelorgraad (LL.B) als de graad Master of Laws (LL.M).¹

De LL.M-jurist zal in Nederland – en met name in de uitoefening van genoemde togaberoepen - in de meeste gevallen de equivalente titel meester in de rechten (mr.) voeren.

2. Mogelijkheden tot (inter)nationale vergelijking

Zowel buiten als binnen Europa worden rechtswetenschappelijke opleidingen gekenmerkt door hun zeer uiteenlopende inbedding en structuur, grote verschillen in toelating en studieduur. Daarnaast kennen alle landen afzonderlijke regelgeving ten aanzien van de toegang voor afgestudeerde juristen tot de advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, welke van invloed is op de oriëntatie en het beoogde eindniveau. Curricula van opleidingen kunnen uiteraard worden vergeleken, maar een serieuze internationale benchmark van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen is vooralsnog niet mogelijk.

¹ Bij Koninklijk besluit van 18 september 2008 (Stb. 2008, 383) de beroepsvereisten voor advocatuur en rechterlijke macht, en notaris gewijzigd in verband met de gelijkstelling in het kader van de vereisten voor toetreding tot gereguleerde juridische beroepen, van de aan een hogeschool verkregen graad Bachelor, bij afronding van de opleiding HBO-rechten met een schakelprogramma, met de aan een universiteit verkregen graad Bachelor op het gebied van het recht. Het schakelprogramma omvat onderwijseenheden op het gebied van recht die worden aangeboden door een universiteit of de Open Universiteit met een totale studielast van ten minste 60 studiepunten.

De Duitse benchmarkorganisatie CHE staat niet open voor buitenlandse rechtenopleidingen, terwijl dat al wel is gedaan ten aanzien andere disciplines.² Ook het EU-project Tuning Sectoral Framework for Social Sciences leidde niet tot een geharmoniseerde set van eindkwalificaties van en voor juridische opleidingen.³ Er zijn enkele nationale buitenlandse benchmarks van juridische opleidingen beschikbaar, zoals de Benchmarks for Law in Groot-Brittannië, waarin de vereiste kennis, vaardigheden en attitude van bachelors en masters zijn vastgelegd voor visitatie en accreditatie van de opleidingen aldaar.⁴ Bovendien is de bruikbaarheid hiervan voor continentaal-Europese opleidingen beperkt vanwege de grote verschillen tussen de rechtssystemen van Common Law en Civil Law.

De Bologna- en Lissabonakkoorden hebben zeker op de inhoud van het juridisch onderwijs in de EU een harmoniserend effect gehad. In het kader van de toetreding tot de EU hebben nieuwe EU-lidstaten hun opleidingen vaak al op de bachelor-masterstructuur gebaseerd, de oude lidstaten zijn nog doende om hun onderwijssystemen te hervormen en te harmoniseren. Daarbij wordt soms gekozen voor oplossingen die juist de onderlinge vergelijkbaarheid weer bemoeilijken, zoals bijvoorbeeld in Duitsland, dat zich juist naar een gevarieerder opleidingsaanbod door ontwikkelt.⁵ Dit alles leidt tot de conclusie dat een serieuze internationale vergelijking van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen vooralsnog niet mogelijk is of in ieder geval niet zinvol is.

Voor wat betreft de vergelijking van opleidingen op nationaal niveau kan worden vastgesteld dat tussen de juridische faculteiten in Nederland veel informatie-uitwisseling en afstemming plaatsvindt, onder andere over onderwijsvernieuwingen, onderzoek, de interpretaties van accreditaties en de invulling van de beroepsvereisten. Er is geregeld landelijk overleg tussen de decanen in de RDR; afgeleid daarvan komen zo nodig de portefeuillehouders onderwijs en de directeuren bedrijfsvoering bij elkaar om onderwijsgerelateerde, organisatorische en financiële onderwerpen te bespreken en ervaringen en gegevens uit te wisselen. Ten slotte vindt er regelmatig landelijk overleg en afstemming plaats op ambtelijk niveau in het Landelijk Overleg Beleidsmedewerkers. De RDR en de afzonderlijke faculteiten doen bovendien hun voordeel met de *good practices* die visitatiepanels constateren en waarvan zij in de beoordelingsrapportages aan de NVAO verslag doen. De RDR is in gesprek met vertegenwoordigers van het divers samengestelde, afnemende beroepenveld. Zo overlegt de RDR met de Raad voor de Rechtspraak en de Nederlandse Orde van Advocaten om ter precisering van de toepasselijke wettelijke bepalingen een standaard vast te stellen voor het 'civiel effect' van juridische opleidingen. Dat gebeurt in de vorm van een convenant.

Er kan derhalve worden gesteld dat enige vorm van nationale *benchmarking* plaatsvindt, doorgaans in een informele sfeer, behalve daar waar het nationale onderwijsvisitaties betreft en de beperkingen met betrekking tot voornoemd convenant. In dat kader voert het discipline-overleg ook formele taken uit.

3. Beroepsvereisten

Bij en krachtens de wet is de toegang tot de rechterlijke macht, de advocatuur en het notariaat geregeld. In de praktijk betekent dit dat er eisen worden gesteld aan de inrichting van bachelor- en masteropleidingen die moeten voorzien in toelating tot vervolgoopleidingen die opleiden voor functies in de rechterlijke macht, de advocatuur, het notariaat en de fiscaliteit.

² Gemeinnütziges Centrum für Hochschulentwicklung: www.che.de.

³ Uit het eindrapport van 2012: 'Consequently, even the proto list of the competences required by students and future practitioners of law are still at this stage no more than embryonic.' Tuning Sectoral Framework for Social Sciences – Final Report, 2008, blz. 45. Zie verder de landenoverzichten in annex 4 behorende bij het rapport (<http://tuningacademy.org/sqf-social-sciences/?lang=en>).

⁴ Er is een herziene versie in concept verschenen: Subject Benchmark Statement Law: Draft for Consultation March 2015 (<http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-consultation-Law-15.pdf>).

⁵ Neue Wege in der Juristenausbildung, Essen, 2010,

http://www.stifterverband.info/wissenschaft_und_hochschule/lehre/juristenausbildung/.

De opleidingen die voor voorbereiding op de vervolgoopleidingen kiezen, maken dat in hun onderwijs- en examenregeling duidelijk door daarin de wettelijke beroepsvereisten en de nadere precisering ervan in het convenant, als hiervoor beschreven, nadrukkelijk op te nemen. De examencommissies van deze opleidingen zullen daartoe specifieke verklaringen afgeven, op basis waarvan de vervolgoopleidingen kunnen bepalen of een opleiding aan bedoelde eisen voldoet.

4. Eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen

Op basis van nationale en relevante internationale vergelijkingen van eindkwalificaties bij vergelijkbare opleidingen en in een poging een maximale aansluiting te realiseren op het - zeer diverse - beroepenveld, maakt iedere rechtswetenschappelijke opleiding keuzes bij het opstellen van de eindkwalificaties. Deze maken deel uit van de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een afzonderlijke opleiding. Binnen deze eindkwalificaties komen ten minste drie categorieën aan de orde.

A. Kennis en inzicht

De afgestudeerde jurist beheerst de juridische kernleerstukken van het rechtsgebied of de rechtsgebieden waarop de opleiding zich oriënteert. Dat geldt zowel voor de materiële en formele, als voor de historische en theoretische aspecten ervan.

Parate kennis alleen is echter niet voldoende. Opleidingen streven daarom naar het ontwikkelen van 'werkelijk inzicht in het recht' bij hun studenten, in een academische omgeving waarin de 'waaromvragen' kunnen bloeien. Dat betekent dat naast de vorenbedoelde vakinhoudelijke kennis, methoden worden gedoceerd waarmee de nieuwste relevante ontwikkelingen en veranderingen kunnen worden bijgehouden. Inzicht in verschillen tussen grote juridische families (zoals tussen *common* en *civil law*), in de historische en filosofische ontwikkeling van het recht en voor zover de aard van de opleiding dit vereist of toelaat, in de methode van rechtsvergelijking, kunnen worden geïntegreerd in het onderwijs,. De afgestudeerde jurist moet aldus in staat zijn om permanent zijn juridische kennis te actualiseren en zich eventueel op nieuwe terreinen te specialiseren.

B. Academische en juridische vaardigheden

Het voorgaande veronderstelt een groeiende nadruk op het verwerven van academische en juridische vaardigheden: (een leven lang) leren en het verwerven van een internationale attitude. Het veronderstelt ook dat de afgestudeerde jurist in staat is te reflecteren op het recht en maatschappelijke vraagstukken kan vertalen naar de taal die het recht hanteert om die vragen op te lossen. Tijdens de opleiding wordt de student gestimuleerd te zoeken naar vragen en problemen én naar antwoorden en oplossingen; hij wordt in staat gesteld een analytisch vermogen te ontwikkelen en hij leert kritisch te denken, te schrijven en te presenteren.

Daarbij is het vermogen om een juridische casus te kunnen formuleren en op te lossen essentieel. De afgestudeerde jurist dient daarvoor in staat te zijn op adequate wijze de relevante feiten te kunnen verzamelen, te verwerken en te waarderen en de rechtsregels daarop toe te passen. Van de jurist wordt verwacht dat hij een maatschappelijk probleem juridisch kan duiden en mogelijke handelingsrichtingen weet te schetsen.

Een jurist moet bovendien in staat zijn juridische kennis en een juridisch oordeel schriftelijk en mondeling aan vakgenoten, maar ook in andere professionele omgevingen over te dragen. Daarmee staat de taal als werkinstrument van de jurist centraal. Een correcte, goede en heldere mondelinge en schriftelijke beheersing van de Nederlandse taal (of van de Engelse taal indien de voertaal van de opleiding (deels) Engelstalig is) is onontbeerlijk. Daarbij dienen studenten tijdens hun opleiding, indien dit voor die opleiding relevant is, gelegenheid te krijgen kennis op te doen van de Engelse juridische terminologie in de huidige maatschappelijke context.

C. Academisch burgerschap / attitude

Tijdens de opleiding moet de aankomend jurist zich de rechtscultuur of de rechtsculturen eigen maken. Hij moet een beroepsethische houding ontwikkelen en zich ervan bewust zijn in welke

maatschappelijke context het recht functioneert en wat, in samenhang daarmee, zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid is. Het onderwijs en de onderwijsomgeving zijn de student hierbij behulpzaam. Het is belangrijk dat het onderwijs zodanig is ingericht dat maatschappelijke interesse wordt gestimuleerd en dat een natuurlijke belangstelling wordt gewekt voor juridische vraagstukken en het juridisch denken, evenals voor de functie van het recht in de samenleving.

5. Eindniveau

Opleidingen dienen op transparante wijze aan te geven hoe studenten in staat worden gesteld het eindniveau te bereiken én op welke wijze studenten kunnen aantonen dat zij het eindniveau hebben bereikt. Daarvoor wordt de basis in de eerste plaats gevormd door de toetsresultaten, werkstukken en presentaties.

Voor de juridische bacheloropleidingen geldt dat het bereikte eindniveau ook wordt weerspiegeld in een bachelorscriptie, bachelorthesis of eindwerkstuk, de benaming doet er niet toe. Het beantwoorden van een rechtsvraag met behulp van erkende rechtswetenschappelijke methoden en het verslag van het uitvoeren van het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt vormen daarvan de kern.

De bachelorthesis - of een andere vorm van eindwerkstuk - heeft niet als doel aan te tonen dat alle eindkwalificaties van de bacheloropleiding zijn behaald. Belangrijke vaardigheden als mondelinge vaardigheden worden daarmee bijvoorbeeld niet getoetst, evenals het inzicht in alle voor de bacheloropleiding relevante rechtsgebieden. Daarnaast speelt ook het gegeven dat in de meeste juridische bacheloropleidingen slechts een relatief gering aantal studiepunten beschikbaar is voor het eindwerkstuk. In de juridische bacheloropleidingen staat doorgaans het opdoen van onderzoeksvaardigheden, in de vorm methoden- en techniekenvakken, niet centraal. Het opdoen van onderzoeksvaardigheden is onderdeel van de algemene academische vorming van juristen en gebeurt vooral bij de behandeling van de afzonderlijke rechtsgebieden. Het staat opleidingen bovendien vrij om accenten aan te brengen die de eigen kleur van een opleiding weergeven. Die kleur zal dan ook tot uitdrukking komen in het eindwerkstuk.

Voor de masterthesis geldt hetzelfde, met het verschil dat het verder ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden in de masteropleiding doorgaans een belangrijkere plaats inneemt, alleen al vanwege het feit dat het behalen van iedere juridische master in principe toegang geeft tot een promotietraject. Daarnaast worden er naast de reguliere masteropleidingen ook gespecialiseerde onderzoeksmasters aangeboden, waarin juist het opdoen van onderzoeksvaardigheden centraal staat. Bovendien wordt de ook voor de overige academische beroepspraktijk noodzakelijke verdieping pas in de masterfase bereikt. Dit komt onder andere tot uitdrukking in de plaatsing van de masterthesis in het curriculum, het doorgaans grotere aantal studiepunten dat in de master is ingeruimd voor het eindwerkstuk en de inhoudelijke eisen die daaraan worden gesteld.

6. Algemene kenmerken en doelstellingen van de bachelor- en masteropleidingen

Hierboven is reeds aangegeven dat het opleidingspalet breed is, zowel in aantal, in de gekozen specialisaties als in kleur. Dat neemt niet weg dat juridische opleidingen gemeenschappelijke kenmerken hebben – en moeten hebben. Deze kenmerken hoeven niet bij elke opleiding in dezelfde mate aanwezig te zijn, maar ze moeten in de kern van iedere juridische opleiding wel enige weerklink vinden. Hoe opleidingen dat concreet doen, ligt vast in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een opleiding.

In rechtswetenschappelijke bacheloropleidingen staan de volgende kenmerken centraal:

- a. de maatschappelijke functie van het recht;
- b. de kernbegrippen van de voornaamste rechtsgebieden binnen het recht: het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het strafrecht, het Europees recht, het internationaal recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, het belastingrecht;
- c. het recht als samenhangend systeem;

d. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, de economische aspecten van het recht.

In rechtswetenschappelijke masteropleidingen wordt de kennis van één of meerdere rechtsgebieden of specifieke onderwerpen daarbinnen, verder verdiept. Centrale kenmerken zijn:

- e. de maatschappelijke functie van het (rechts)gebied dat door de opleiding wordt bestreken, de grenzen alsook de betrekkelijkheid ervan;
- f. verdieping of verbreding van de kernbegrippen van één of meerdere rechtsgebieden (het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het belastingrecht, het strafrecht, het Europees recht en het internationaal recht);
- g. de plaats van het bestreken rechtsgebied in het samenhangend systeem van het recht;
- h. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het rechtsgebied en, voor fiscale en notariële opleidingen, economische aspecten van het recht.

Met academische juridische opleidingen wordt voorts beoogd:

- i. het verwerven van kennis van en inzicht in het recht, waarbij het recht wordt beschouwd mede in zijn Europese, internationale en rechtsvergelijkende context;
- j. te reflecteren op de grenzen van het recht, alsook de betrekkelijkheid ervan;
- k. het verwerven van academische en juridische vaardigheden. Daaronder wordt in dit kader verstaan:
 - 1. het vermogen om als een academicus over het recht na te denken;
 - 2. het vermogen om met vakgenoten en met niet-juristen vanuit de opgedane kennis en het verkregen inzicht te communiceren, gebruikmakend van een analytische houding en uitstekende spreek- en schrijfvaardigheden;
 - 3. het vermogen tot het toepassen van een relevant wetenschappelijk instrumentarium;
 - 4. het vermogen om deel te nemen aan het wetenschappelijk debat;
 - 5. het vermogen om kennis te vergaren, te waarderen, te verwerken en toe te passen;
 - 6. het vermogen om specifieke kennis op het gebied van het recht toe te passen in een bredere wetenschappelijke, historische, filosofische, ethische en maatschappelijk-culturele context;
 - 7. het vermogen om kritisch te kunnen omgaan met rechtsregels en rechtspraak en daarbij nieuwe oplossingen te zoeken en te vinden;
 - 8. het vermogen om nieuwe ontwikkelingen en nieuwe rechtsgebieden bij te houden en te exploreren;
 - 9. het vermogen om te gaan met de toenemende mondialisering, Europeanisering en internationalisering van het recht.
- l. het ontwikkelen van academisch burgerschap dat besef inhoudt van een beroepsethische houding en bewustwording van de maatschappelijke context waarin het recht functioneert, alsmede de maatschappelijke verantwoordelijkheid die hiermee ontstaat voor de academisch opgeleide jurist.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Eindkwalificaties ten opzichte van de Dublin-descriptoren

V = Het verzamelen van kennis en inzicht

T = Het toepassen van kennis en inzicht

O = Oordeelsvorming

C = Communicatieve Vaardigheden

L = Leervaardigheden

KWALIFICATIES De afgestudeerde master.	V	T	O	C	L
Algemene kwalificatie					
is in staat om ondernemingen te adviseren hoe zij hun fiscale verplichtingen kunnen nakomen en aanvaardbare aangiften kunnen indienen, dan wel zelf te bepalen of de aangiften aanvaardbaar zijn of daarover zekerheid te verschaffen aan belastingplichtigen en/of derden (waaronder de Belastingdienst)	√	√	√	√	√
K Kennis en inzicht					
heeft grondige kennis van en inzicht in het fiscale recht en in de grondbeginselen en de systematiek daarvan	√	√	√		√
heeft inzicht in de werking en onderlinge samenhang van belastingverdragen, belastingwetten en -regelingen inclusief de Europeesrechtelijke en internationale aspecten daarvan	√	√	√		√

KWALIFICATIES op het gebied van kennis en inzicht De afgestudeerde master:	V	T	O	C	L
<p>heeft grondige kennis van en inzicht in de (deel)gebieden/thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Loonbelasting (waaronder dienstbetrekking, werkkostenregeling, gebruikelijk loon, pensioenregelingen, eindheffing en administratieve verplichtingen) en premieheffing sociale verzekeringen (volksverzekeringen, werknemersverzekeringen en zorgverzekering), inclusief de internationale aspecten daarvan. • Overdrachtsbelasting en omzetbelasting (waaronder Europese wet- en regelgeving, ondernemerschap, plaats, maatstaf & tarief van leveringen en diensten, vrijstellingen, aftrek voorbelasting, onroerende zaken, intracommunautaire transacties, bijzondere regelingen, administratieve verplichtingen). • Winstaspecten van de inkomstenbelasting (waaronder ondernemersfaciliteiten, goed koopmansgebruik, waardering van activa en passiva, inclusief financiële instrumenten, verschillen fiscaal – commercieel en de belastingpositie in de jaarrekening, staking, inbreng in een besloten vennootschap en personen-vennootschappen). • Aanmerkelijk belang, ter beschikkingstellingsregeling (ROW), aandelenfusie en bedrijfsopvolging. • Vennootschapsbelasting (waaronder belastingplicht, vermogensvergelijking, rente-aftrekbeperkingen, innovatiebox, verrekenprijzen, deelnemingsvrijstelling, fiscale eenheid, fusies & splitsingen, verliesverrekening, FBI en VBI). • Algemene wet bestuurswet en de algemene wet inzake rijksbelastingen (waaronder heffing van belasting, informatieverplichtingen & bewijslast, bestuurlijke boeten & fiscaal strafrecht, bezwaar- & beroepsprocedure, vaststellingsovereenkomst). • De invloed van Europese wet- en regelgeving op de Nederlandse directe en indirecte belastingen. • Internationaal belastingrecht (waaronder woon/vestigingsplaats, voorkoming van dubbele belasting, OESO-modelverdrag, vaste inrichting, grensoverschrijdende arbeid, EU-richtlijnen, non discriminatie, internationale gegevensuitwisseling en internationale belastingconstructies). • Het verrichten van rechtswetenschappelijk onderzoek. 	√	√	√	√	√

KWALIFICATIES op het gebied van kennis en inzicht De afgestudeerde master:	V	T	O	C	L
heeft kennis van en inzicht in de deelgebieden: <ul style="list-style-type: none"> • Inkomstenbelasting, overige aspecten. • Schenk- en erfbelasting. • Horizontaal toezicht, inclusief horizontaal toezicht en het Tax Control Framework) en Tax Data Science & Technology. • Accijnzen en verbruiksbelastingen. • Rechten bij in- en uitvoer en daarmee samenhangende wetgeving. • Fiscale rechtsgeschiedenis van Nederland, sociaaleconomische, filosofische en ethische aspecten en gevolgen van belastingheffing. • Juridische adviesvaardigheden. • Gedrags- en beroepsregels en dilemma's van fiscaal-juristen. 	√	√	√	√	√
heeft basiskennis van en inzicht in de deelgebieden: <ul style="list-style-type: none"> • Milieubelastingen. • Gemeentelijke belastingen. • Invordering (waaronder dwanginvordering en aansprakelijkheden). 	√	√			√

KWALIFICATIES op het gebied van oordeelsvorming en vaardigheden De afgestudeerde master:	V	T	O	C	L
is in staat literatuur, (fiscaal-)juridische bronnen en complexe cases die betrekking hebben op de relevante fiscale deelgebieden diepgaand en in onderling verband te analyseren en te interpreteren, daarbij maatschappelijke aspecten te betrekken, daarover kritische vragen te stellen en vernieuwende juridische oplossingen aan te dragen vanuit een adequate wetenschappelijke en professionele attitude.	√	√	√	√	√
is in staat uitkomsten van onderzoek mondeling en schriftelijk helder en overtuigend te presenteren, zowel voor vakgenoten als voor niet-(fiscaal-)juristen.				√	
is in staat om fiscale regelingen te beoordelen vanuit algemeen-juridisch en sociaal- en bedrijfseconomisch oogpunt.		√	√		√
is in staat zich, op basis van wetenschappelijke analyse van feiten en omstandigheden en op basis van een verantwoorde en controleerbare afweging, zelfstandig een mening te vormen over maatschappelijke vraagstukken op het terrein van het fiscale recht.		√	√	√	√
is in staat actief deel te nemen en bijdragen te leveren aan een wetenschappelijke discussie over de relevante fiscale deelgebieden.			√	√	√
is in staat zelfstandig een rechtswetenschappelijk onderzoek op academisch niveau voor te bereiden, uit te voeren en over de resultaten adequaat te rapporteren (verzamelen van informatie, interpreteren van gegevens, concluderen, evalueren en aanbevelingen en suggesties doen voor verder onderzoek) en te verdedigen.	√	√	√	√	√
is in staat fiscale regels op zich en in relatie tot sociaaleconomische belangen en doelstellingen van het overheidsbeleid te analyseren en ter zake onderzoeks-vragen en probleemstellingen te kunnen formuleren.	√	√	√	√	√
is in staat de fiscale risico's van de bedrijfsvoering in te schatten en beleid te ontwerpen om die risico's te beperken, dan wel te beheersen.	√		√	√	
is in staat om aan niet-fiscalisten advies uit te brengen over fiscale vraagstukken en de implementatie daarvan in de bedrijfsprocessen en het administratief systeem.	√	√	√	√	√
heeft inzicht in de eigen begrenzings – zowel ten aanzien van het wetenschappelijk denken als het praktisch functioneren – en tot het in specifieke situaties reflecteren op eigen en andermans denken en handelen	√		√	√	
is in staat op basis van inzicht in specialistisch-ondersteunende vakgebieden, gesprekspartner te zijn van enerzijds specialisten en anderzijds niet-fiscalisten en collega's.	√		√	√	√
is in staat verworven kennis en inzichten op het vakgebied te gebruiken in de beroepsuitoefening en zowel in woord als geschrift op adequate wijze te communiceren en te onderhandelen met beroepsgenoten en niet-deskundigen.		√	√	√	
is in staat in de (toekomstige) beroepsuitoefening op een integere wijze te functioneren, zicht te verantwoorden en in situaties, waarin sprake kan zijn van tegenstrijdige belangen en inzichten, te komen tot een eigen afweging, oordeelsvorming en professioneel en proactief te handelen en zo nodig daar leiding aan geven.		√	√	√	

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN HET PROGRAMMA

Curriculum per 1 september 2017:

Semester 1	Semester 2	Semester 3	Semester 4	Semester 5
Niet-Winst & Loonheffing (7 ECTS)	(IB) Winst & Tax Accounting (7 ECTS)	Vennootschapsbelasting (7 ECTS)	Internationaal- & Europees Belastingrecht (7 ECTS)	Traject Masterscriptie (15 ECTS)
Indirecte Belastingen (7 ECTS)	Tax Theory & Ethiek (3 ECTS)	Formeel Belastingrecht (7 ECTS)	Tax Assurance (5 ECTS)	
	Juridische Vaardigheden (2 ECTS)		Methodologie (2 ECTS)	
	Persoonlijk ontwikkeltraject (Juridische Vaardigheden) (1 ECTS)			
Totaal 14 ECTS	Totaal 13 ECTS	Totaal 14 ECTS	Totaal 14 ECTS	Totaal 15 ECTS

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

Maandag 19 maart 2018		
9.30	10.00	Aankomst en welkom
10.00	12.30	Vorbereidend overleg en inzien documenten
12.30	13.00	Lunch
13.00	14.00	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken
14.00	14.45	Gesprek met studenten
14.45	15.15	Overleg/pauze
15.15	16.00	Gesprek met docenten
16.00	16.30	Gesprek met leden van de opleidingscommissie
16.30	16.45	Pauze
16.45	17.30	Gesprek met leden van de examencommissie
17.30	18.15	Gesprek met alumni
Dinsdag 20 maart 2018		
9.00	10.00	Vorbereidend overleg en inzien documenten; spreekuur (9.30-10.00)
10.00	11.00	Gesprek met formeel verantwoordelijken
11.00	12.00	Rondleiding
12.00	12.30	Lunch
12.30	15.00	Opstellen voorlopige bevindingen en voorbereiden mondelinge rapportage (panel intern)
15.00	15.15	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek 10 eindwerken bestudeerd van de masteropleiding Fiscaal Recht. De studentnummers van de eindwerken zijn bekend bij QANU en kunnen op verzoek worden opgevraagd.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen:

1. Methodologie
2. (IB) Winst & Tax accounting
3. Indirecte Belastingen
4. Vennootschapsbelasting
5. Tax Assurance

- Eindkwalificatie MFR

- Informatie over vooropleiding studenten

- Gevolgde premastervakken door instromende studenten

- Overzicht docentenaanstellingen

- uitvalpercentages premastertraject

- Notitie *Vormgeving master fiscaal recht m.i.v. het studiejaar 2018-2019* d.d. 31 augustus 2018.